

SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU MAZOWSZA

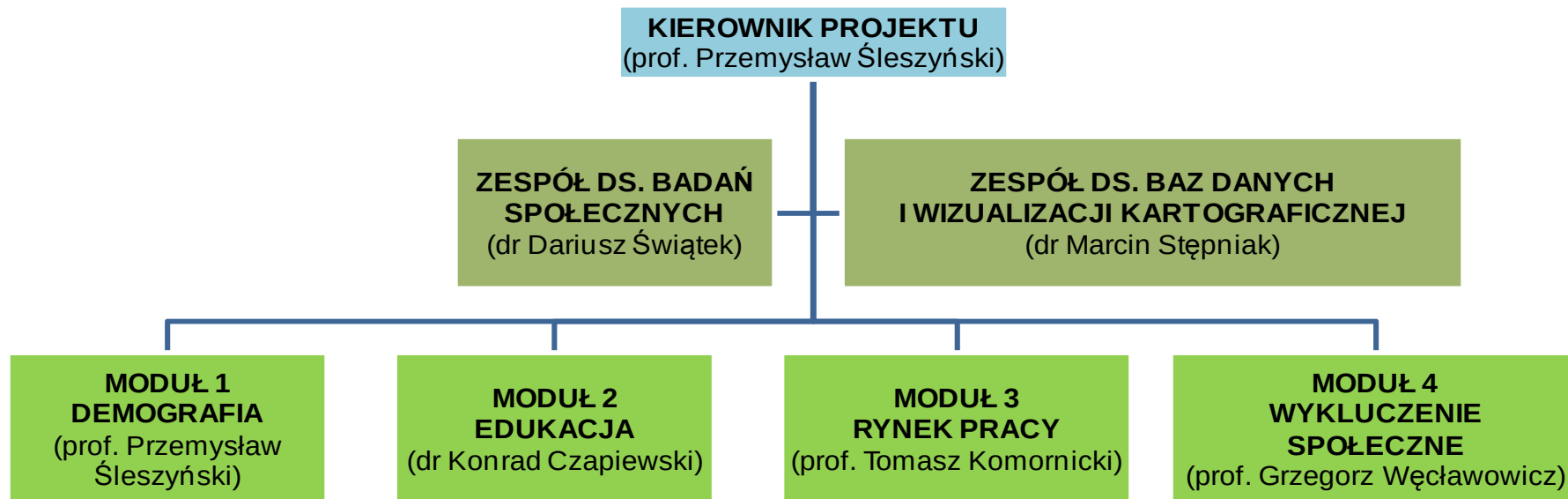
Przemysław Śleszyński

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

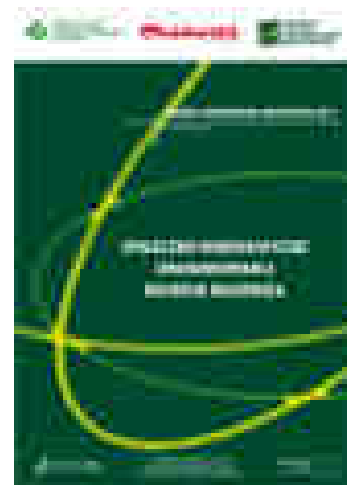
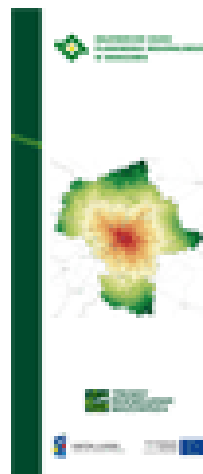


Mazowiecki Kongres Demograficzny • Warszawa • 13 listopada 2012 r.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA



Ponad 1000 stron opracowań, w tym ponad 200 map



DANE ŹRÓDŁOWE

- ogólnie dostępne dane statystyczne GUS, udostępniane poprzez Bank Danych Lokalnych, w tym dane spisowe 1988 i 2002, **w tym dla poziomu miejscowości;**
- **niepublikowane dane spisowe (ze wszystkich powojennych cenzusów),** zgromadzone w IGiPZ PAN podczas realizacji różnych innych badań i projektów (w tym Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej);
- dane uzyskane z instytucji publicznych poza GUS, w tym z Departamentu Geodezji Urzędu Marszałkowskiego (Topograficzna Baza Danych)
- własne dane wektorowe, dotyczące m.in. sieci transportowych, modele prędkości ruchu;
- bazy pokrycia terenu Corine Land Cover;
- dane wektorowe udostępnione przez Departament Geodezji Urzędu Marszałkowskiego, w tym baza adresowa i Topograficzna Baza Danych;
- dane z Urzędu Wojewódzkiego o sytuacji społeczno-ekonomicznej;
- dane Centralnej Komisji Egzaminacyjnej;
- **dane Infomonitor i BIK SA o zadłużeniach ludności;**
- **dane ZUS o gminach zameldowania i zamieszkania ubezpieczonych;**
- **międzygminne dane macierzowe o dojazdach do pracy za 2006 r. (GUS);**
- **międzygminne dane macierzowe o zameldowaniach i wymeldowaniach ludności za lata 2000, 2003, 2006 i 2009 (GUS);**
- **ankieta gminna i wywiady pogłębione;**
- panel ekspercki (ocena roboczych wyników projektu).

GŁÓWNE PROBLEMY I OBSZARY BADAWCZE

96 zagadnień badawczych, w tym wiodące i powtarzające się najczęściej w różnych zagadnieniach (silne związki przyczynowo-skutkowe):

**SILNA
DYWERSYFIKACJA**

**CYKLICZNOŚĆ I „FALOWANIE”
PROCESÓW DEMOGRAFICZNO-
SPOŁECZNYCH**

**MONOCENTRYCZNOŚĆ
OSADNICZA I ZOGNISKOWANIE
PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH**

**WEWNĘTRZNA
DEKONCENTRACJA UKŁADÓW
ZURBANIZOWANYCH**

DEPOPULACJA

**DRUGIE PRZEJŚCIE
DEMOGRAFICZNE**

**POLARYZACYJNY MODEL
ROZWOJU**

**KRYZYS DEMOGRAFICZNY
OBSZARÓW PERYFERYJNYCH**

**MONITORING ZJAWISK I
POPRAWA STATYSTYKI**

**STARZENIE SIĘ
LUDNOŚCI**

**BIEDA I WYKLUCZENIE
SPOŁECZNE**

**PODEJŚCIE
FUNKCJONALNE**

**NIEDOPASOWANIE MIEJSC
PRACY I ZAMIESZKANIA –
DOJAZDY PRACOWNICZE**

**POLARYZACJA
EDUKACJI**

JAKOŚĆ I WARUNKI ŻYCIA

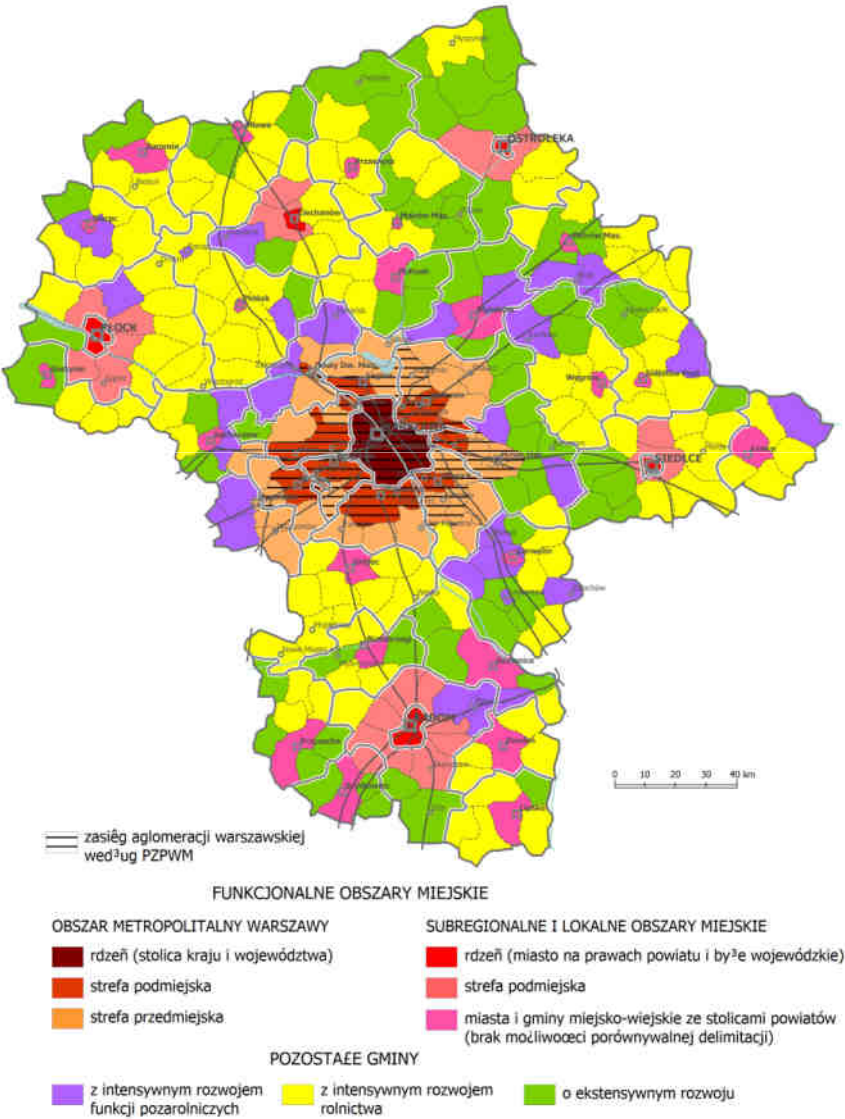
DIAGNOZA ➡ PROGNOZA ➡ OCENA I WALORYZACJA ➡ OPTIMALIZACJA

SILNA DYWERSYFIKACJA WOJEWÓDZTWA: KONIECZNOŚĆ PODEJŚCIA FUNKCJONALNEGO

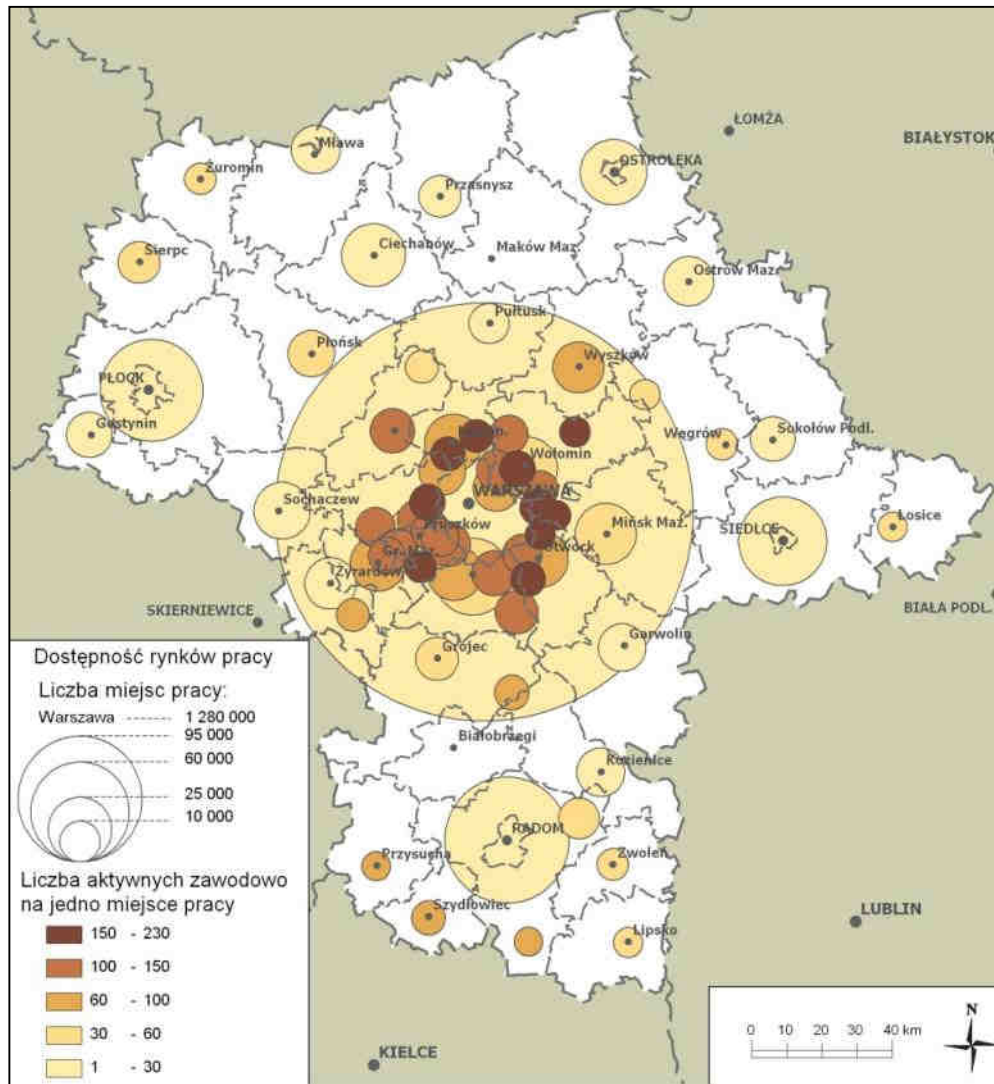
- Ze względu na stołeczność i uwarunkowania historyczne województwo mazowieckie jest obszarem najsilniej zróżnicowanym społeczno-demograficznie w Polsce.
- Wymaga to odmienności nie tylko polityki przestrzennej i regionalnej w nawiązaniu do specyfiki funkcjonalno-osadniczej i uwarunkowań historyczno-kulturowych, ale także analitycznej i metodycznej.
- Tradycyjny podział na gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie jest nieprzydatny, a nawet prowadzący do fałszywych wniosków

PODEJŚCIE FUNKCJONALNE – KKLASYFIKACJA GMIN

Rdzeń stolicy kraju i województwa (Warszawa)	MS	1
Gminy strefy podmiejskiej Warszawy	PSI	27
Gminy strefy przedmiejskiej Warszawy	PSE	31
Rdzenie zespołów miejskich miast subregionalnych	MG	5
Gminy strefy podmiejskiej ośrodków subregionalnych	PG	20
Gminy ze stolicami powiatów	MP	22
Gminy o intensywnym rozwoju funkcji pozarolniczych	O	29
Gminy o intensywnym rozwoju rolnictwa	R	112
Gminy o ekstensywnym rozwoju, głównie rolnicze	E	67
Razem		314



POLARYZACYJNY MODEL ROZWOJU: MIEJSCA PRACY (SZACUNEK RZECZYWISTEJ LICZBY)

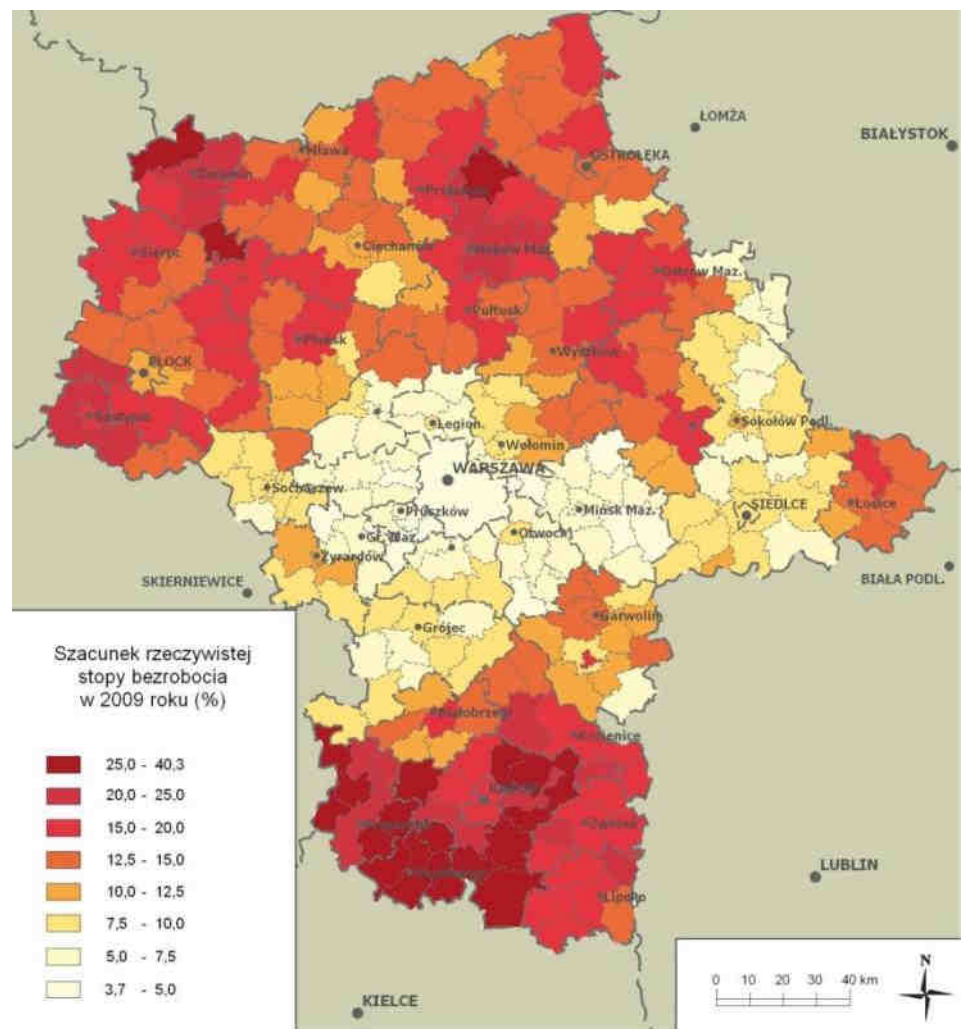
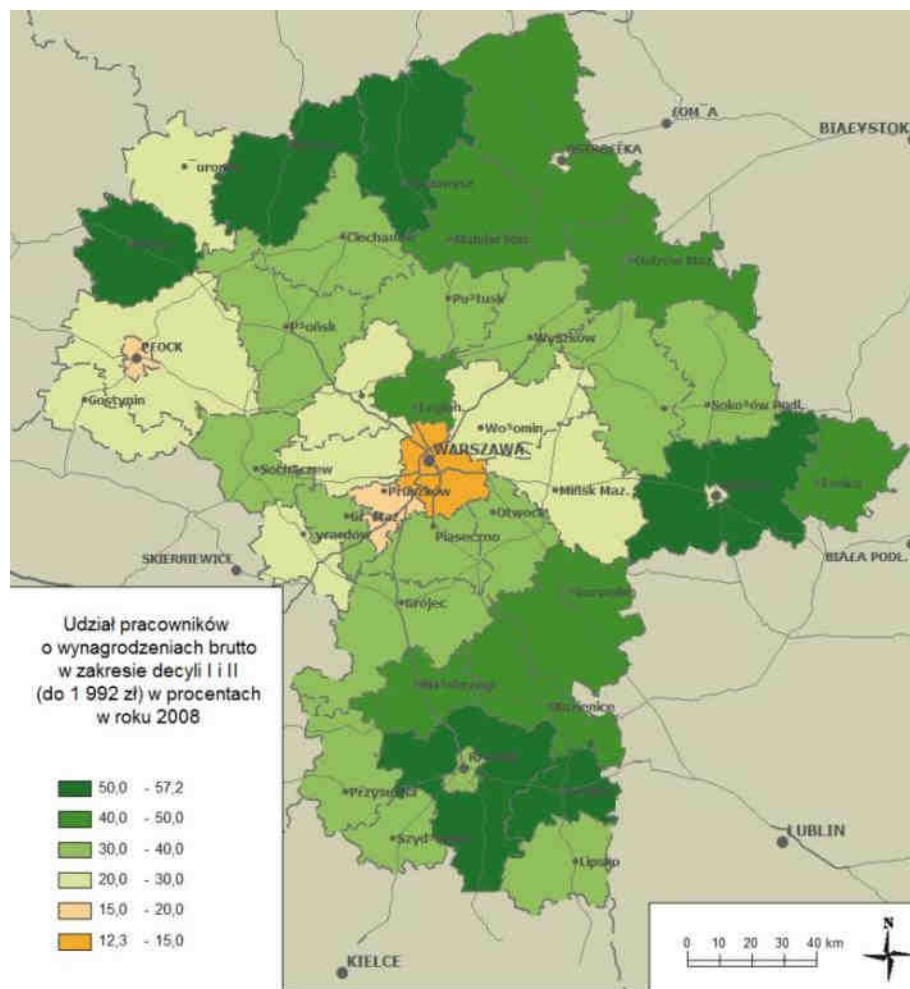


Obszar Metropolitalny
Warszawy – 2/3 rynku
pracy województwa

Warszawa – 1,1-1,3 mln
pracujących

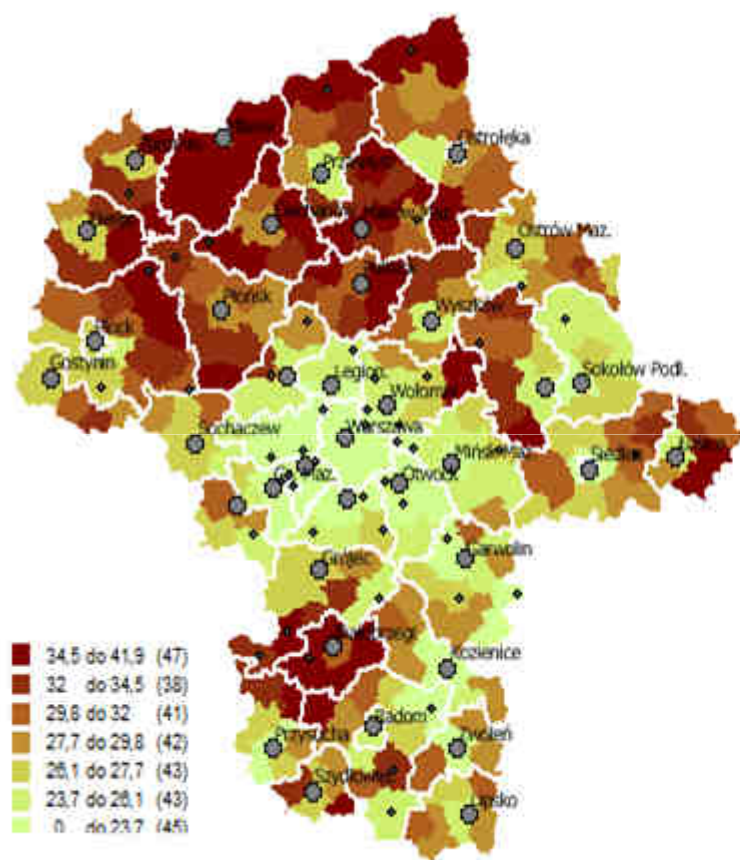
Szacunek - dr R. Wiśniewski, mapa - dr M. Stępnia

POLARYZACYJNY MODEL ROZWOJU: ZRÓŻNICOWANIE POZIOMÓW WYNAGRODZEŃ I BEZROBOCIA

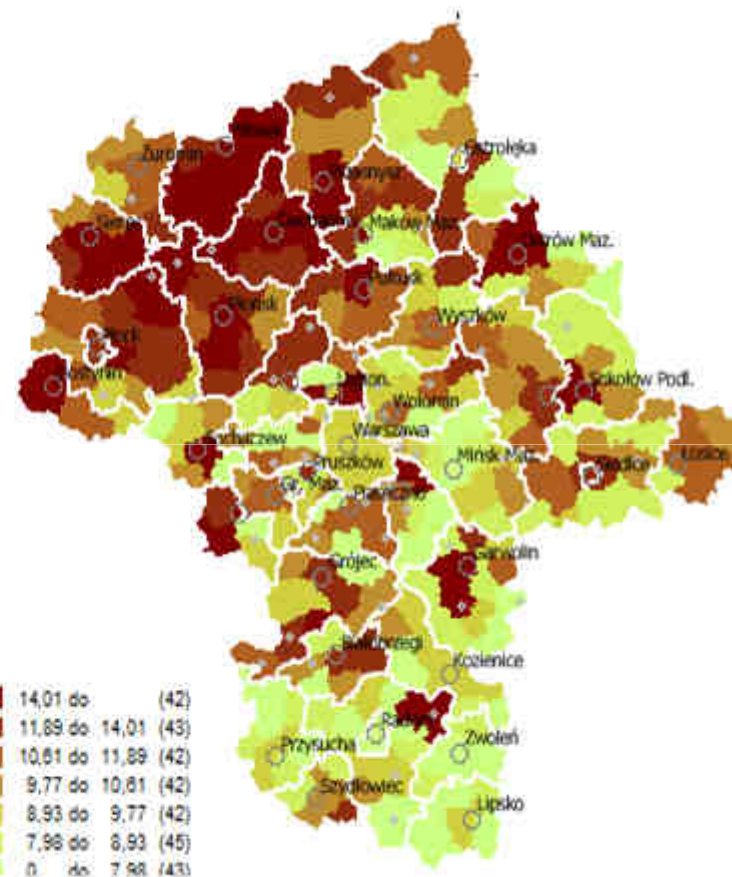


Według dr M. Stępnia i dr R. Wiśniewskiego, dane GUS o wynagrodzeniach w decylach

POLARYZACYJNY MODEL ROZWOJU: PROBLEMY SPOŁECZNE



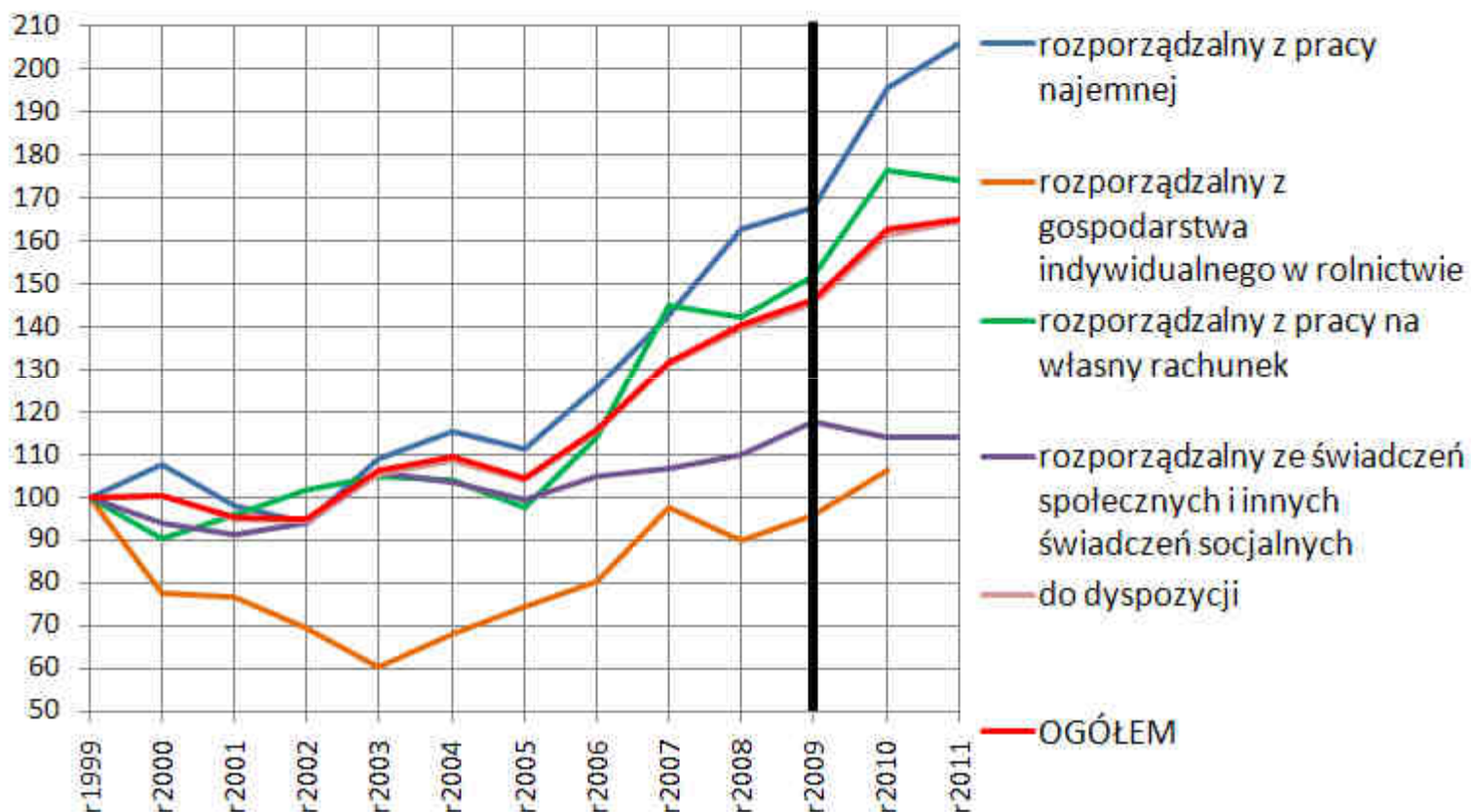
udział w liczbie



na 100 dorosłej populacji

zaległości płatnicze mieszkańców (>200 zł i >3 miesięcy)
Na podstawie danych Infomonitor / BIK SA, 2009

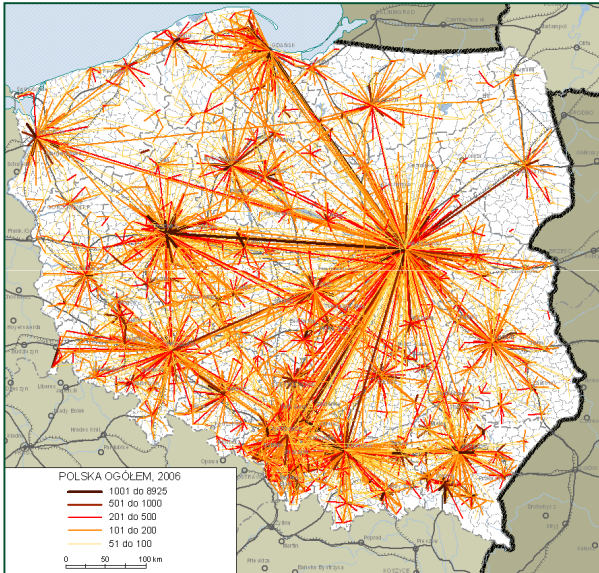
POLARYZACYJNY MODEL ROZWOJU: RÓŻNICOWANIE DOCHODÓW



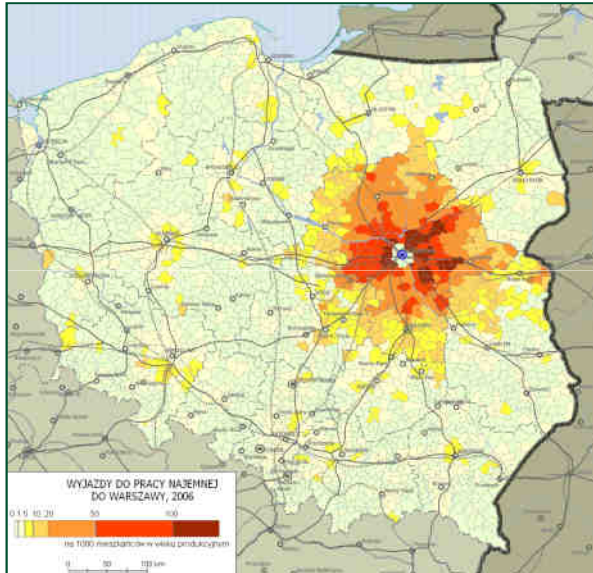
ZMIANY DOCHODU ROZPORZĄDZALNEGO WEDŁUG
KATEGORII SPOŁECZNO-ZAWODOWYCH

POLARYZACYJNY MODEL ROZWOJU: DOJAZDY DO PRACY DO WARSZAWY

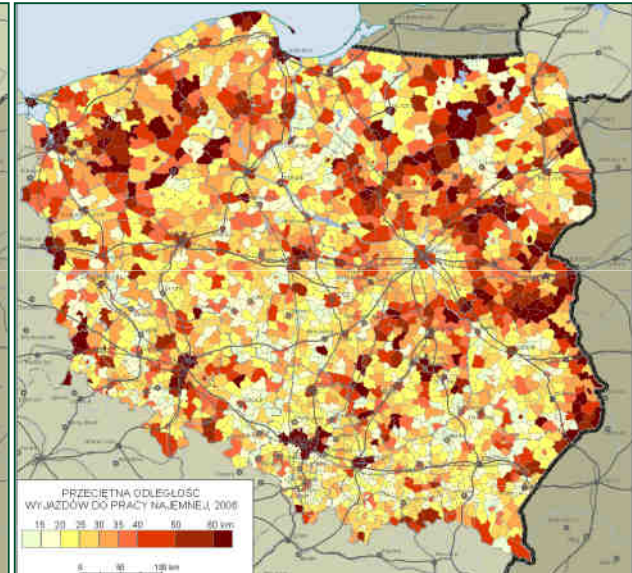
ogółem (wielkość i kierunki)



na 1000 osób w wieku produkcyjnym



przeciętna odległość (wszystkie wyjazdy)

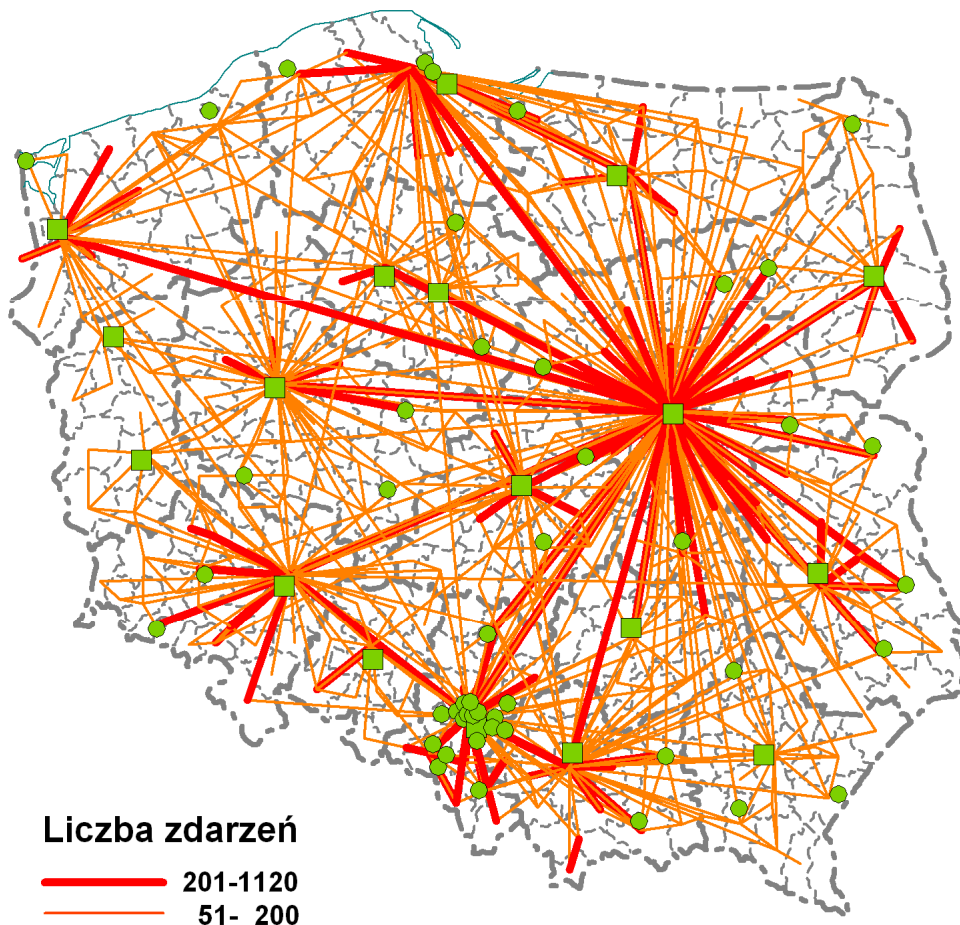


- ⇒ około 200 tys. dojeżdżających do stolicy = 3-4 mld km rocznie
- ⇒ niska efektywność transportowo-osadnicza na poziomie 30-40%
- ⇒ koszt czasu około 4-5 mld zł rocznie

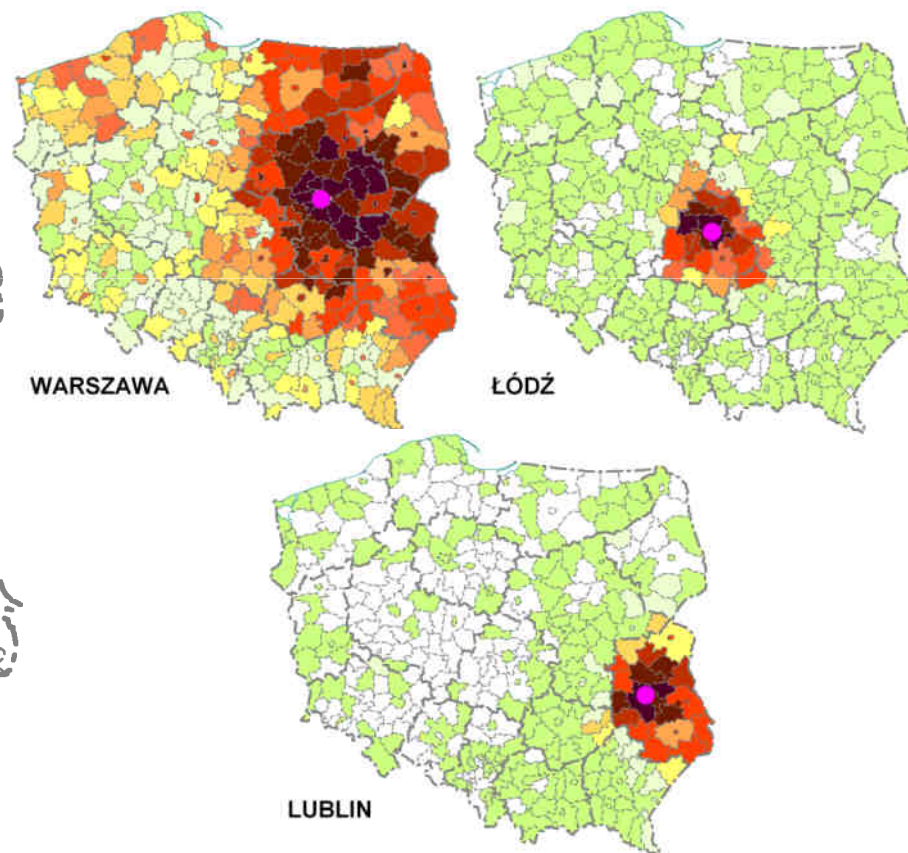
Źródło: P. Śleszyński, 2012

ZOZNISKOWANIE PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH WZGLĘDEM WARSZAWY

MIGRACJE REJESTROWANE

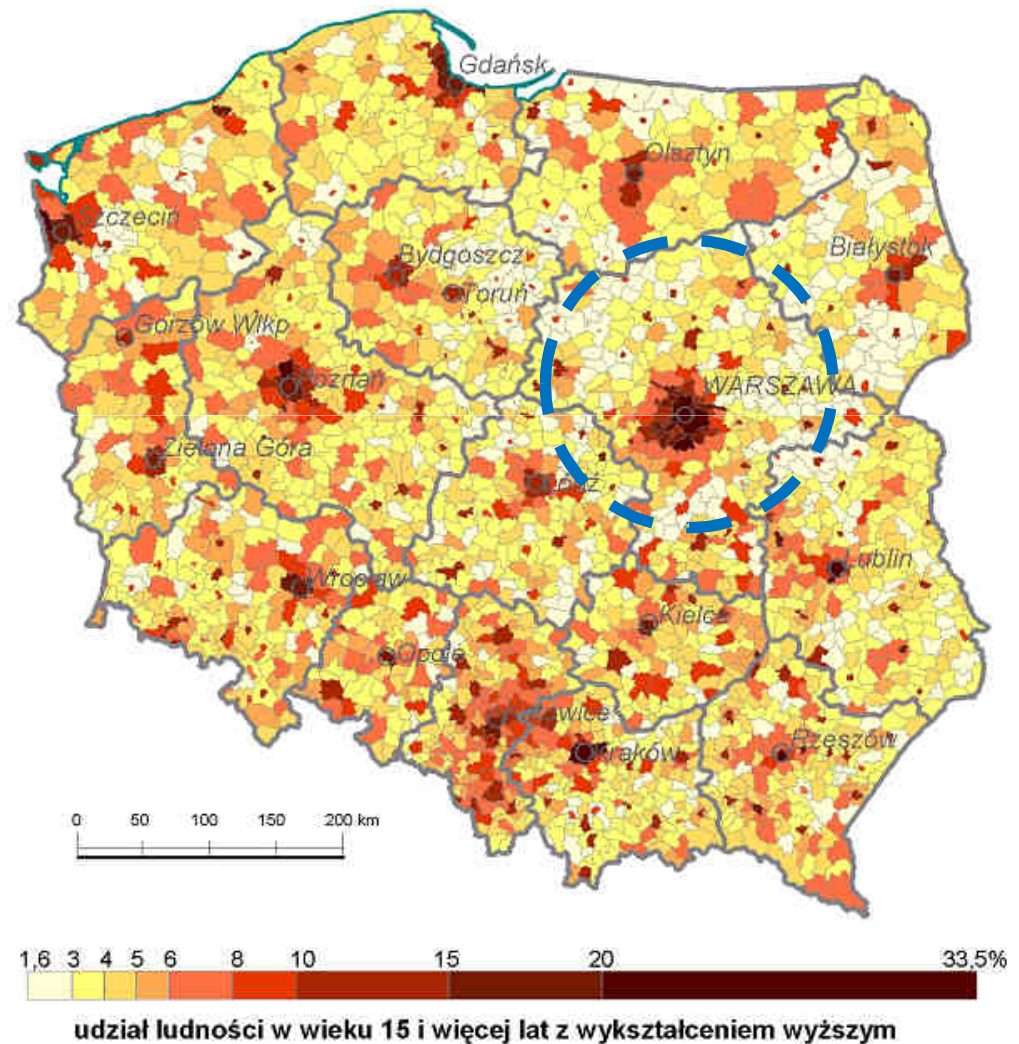
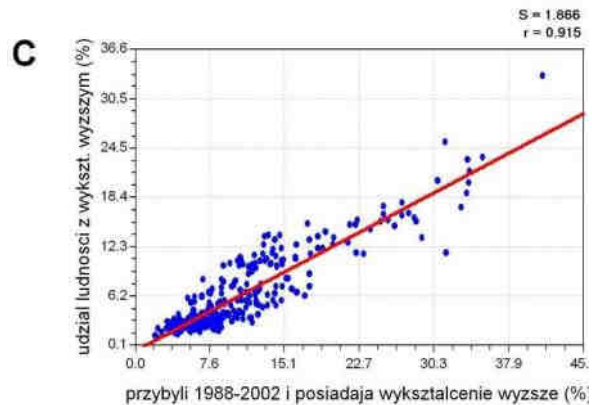


ZLEWNIE MIGRACYJNE

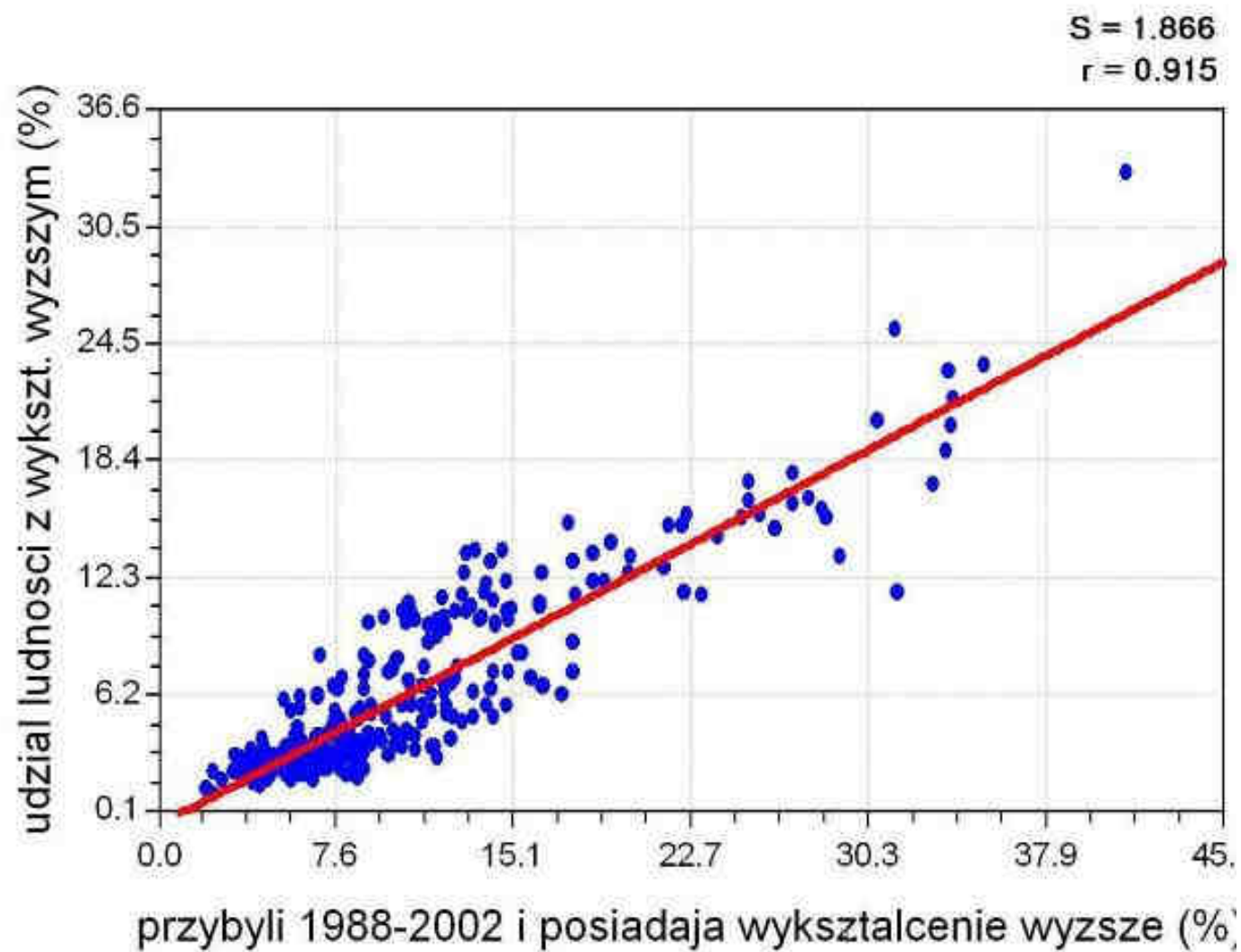


ATRAKCYJNOŚĆ MIGRACYJNA - DRENAŻ WEWNĘTRZNY

Wyraźne jest wypłukiwanie ("wysysanie") zasobów, głównie ludzkich. Następuje wewnętrzny drenaż, a ruch migracyjny jest kierowany bezpośrednio do stolicy, z pominięciem niższych szczebli hierarchicznych układu osadniczego. W odległości około 70-90 km od centrum Warszawy tworzy się koncentryczny pierścień gmin o najniższym udziale mieszkańców z wykształceniem wyższym, klasyczny tzw. cień metropolii.

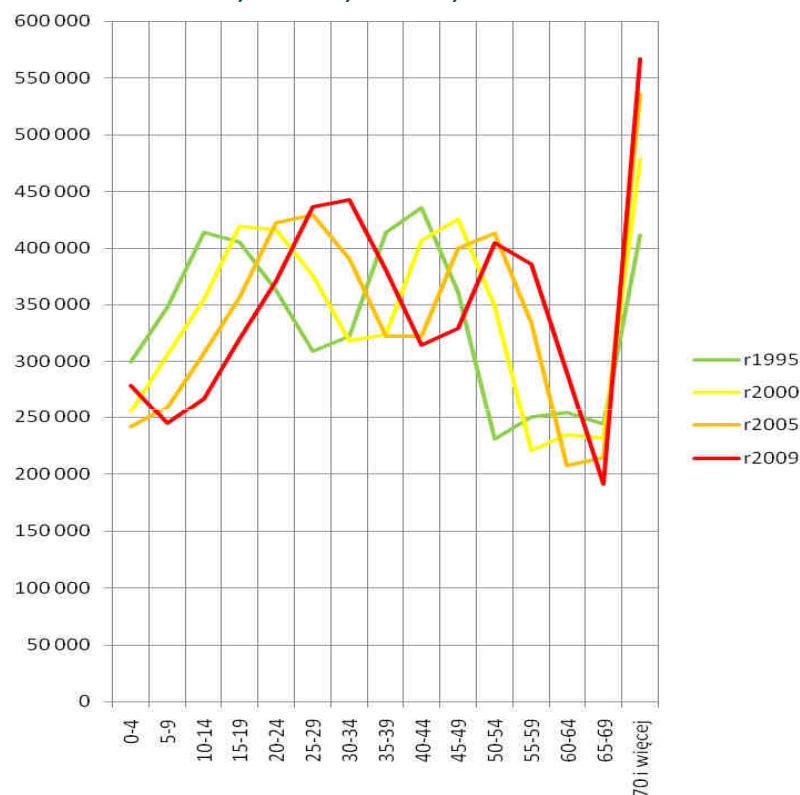


DRENAŻ WEWNĘTRZNY NA PRZYKŁADZIE WARSZAWY

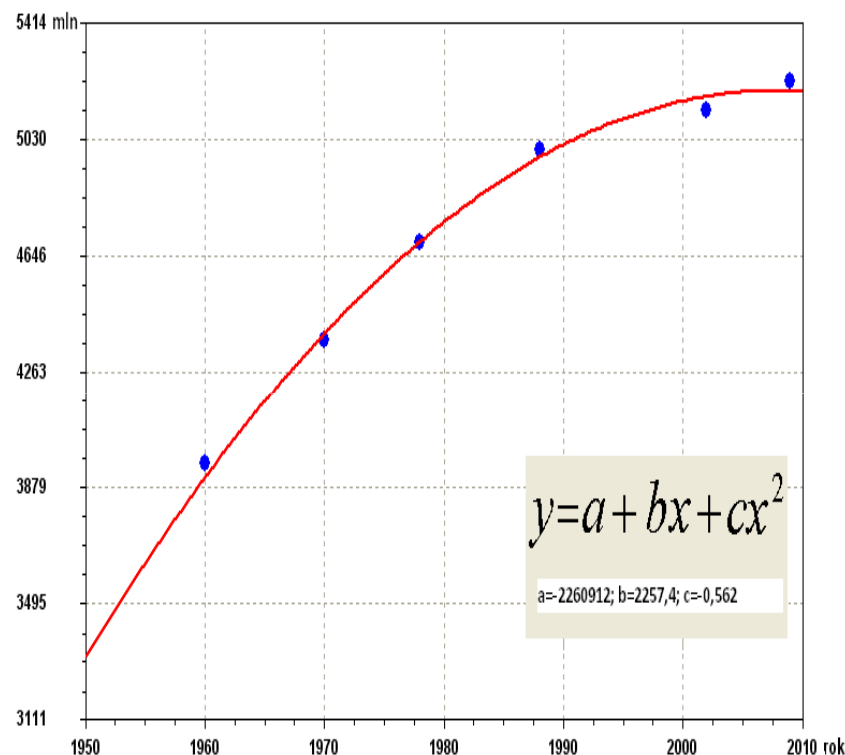


CYKLICZNOŚĆ PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH

ZMIANY W LICZEBNOŚCI PIECIOLETNICH GRUP WIEKU 1995, 2000, 2005, 2009



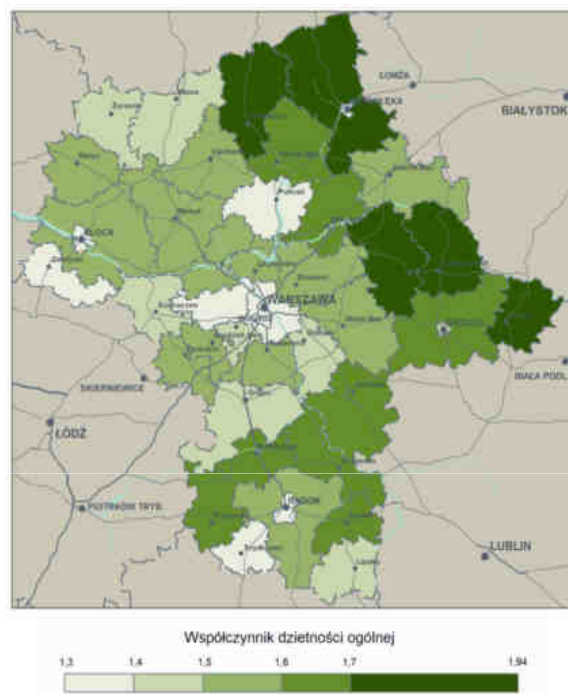
ZMIANY LICZBY LUDNOŚCI WOJEWÓDZTWA 1950-2009



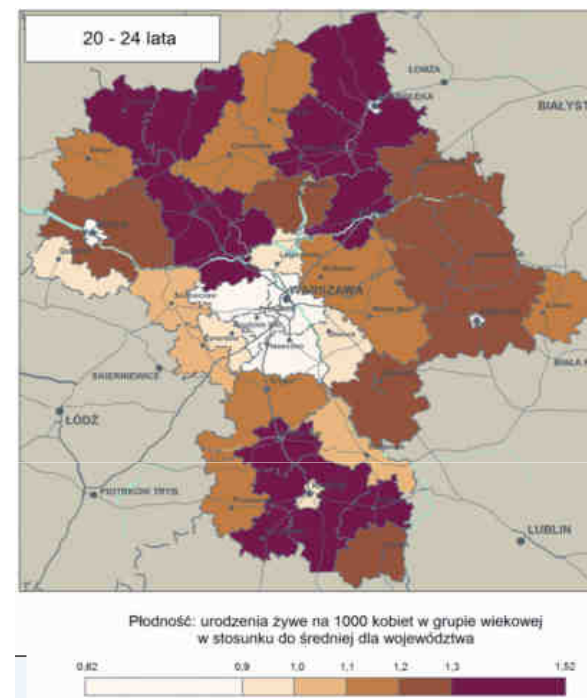
Główną prawidłowością historyczną jest cykliczność procesów demograficznych nawiązujących do kolejnych wyżów i niżów demograficznych z tendencją do zmniejszania amplitudy natężenia zdarzeń demograficznych

DRUGIE PRZEJŚCIE DEMOGRAFICZNE

DZIETNOŚĆ OGÓLNA



PŁODNOŚĆ W GRUPIE 20-24 LATA

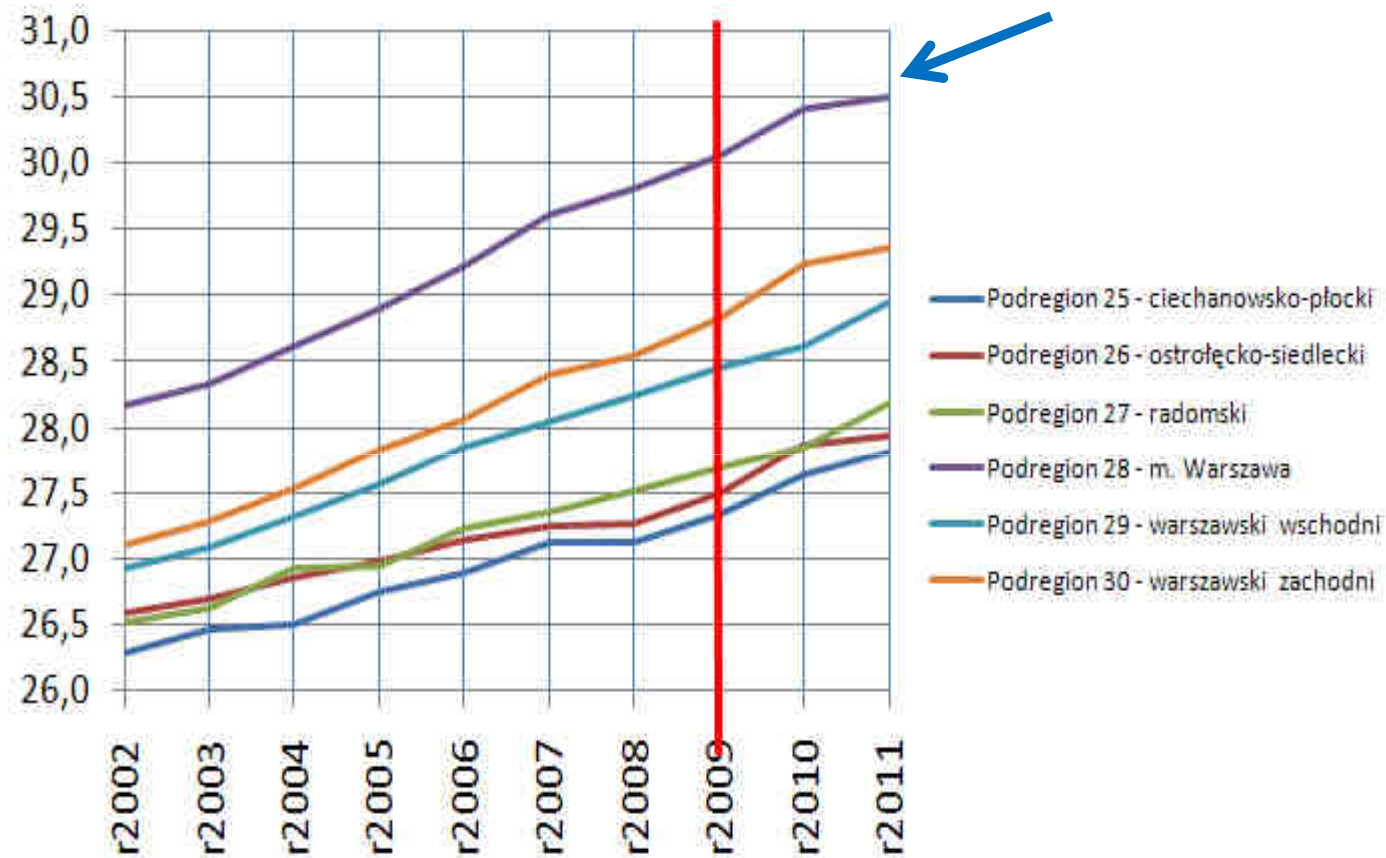


- 1) głębokie zmiany kulturowo-obyczajowe, związane z tzw. drugim przejściem demograficznym, uzewnętrzniające się zwłaszcza na modernizujących się najszybciej obszarach zurbanizowanych;
- 2) trudna sytuacja ekonomiczno-zawodowa i mieszkaniowa osób młodych.

Obydwa czynniki skutkują spadkiem płodności i nie zapewniają prostej zastępowalności pokoleń, przyczyniając się do zaburzeń w strukturze demograficznej i geograficznej.

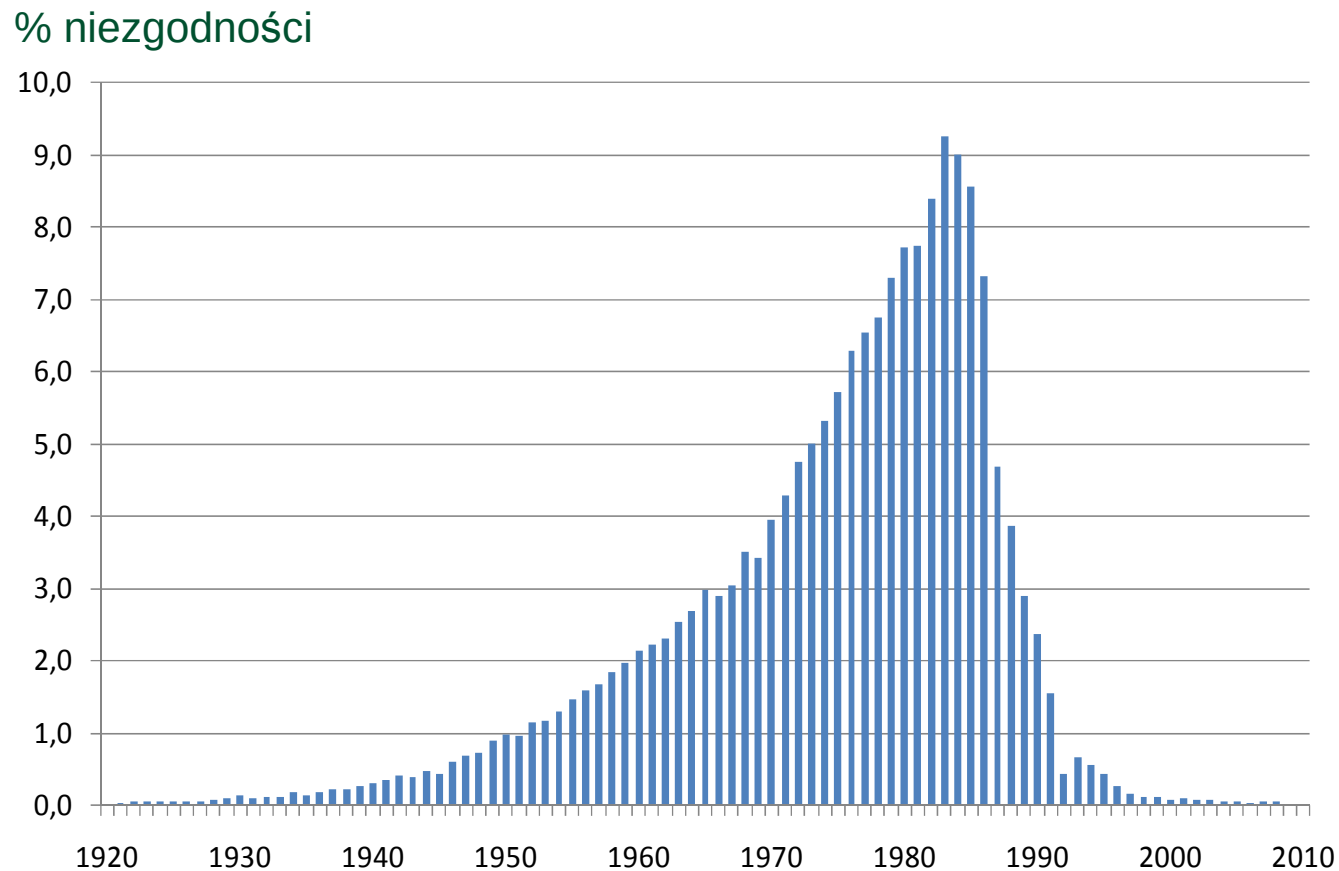
mapy według dr M. Stępnia (Atlas...)

DRUGIE PRZEJŚCIE DEMOGRAFICZNE



ŚREDNI WIEK MATKI I URODZENIA DZIECKA

SZACUNEK RZECZYWISTEJ LICZBY MIESZKAŃCÓW na podstawie danych ZUS (gminy zameldowania, zamieszkania i korespondencyjne ubezpieczonych)



różnice adresów zameldowania i zamieszkania/korespondencji
według kohort jednorocznych (PESEL, ZUS), w % populacji ogółem

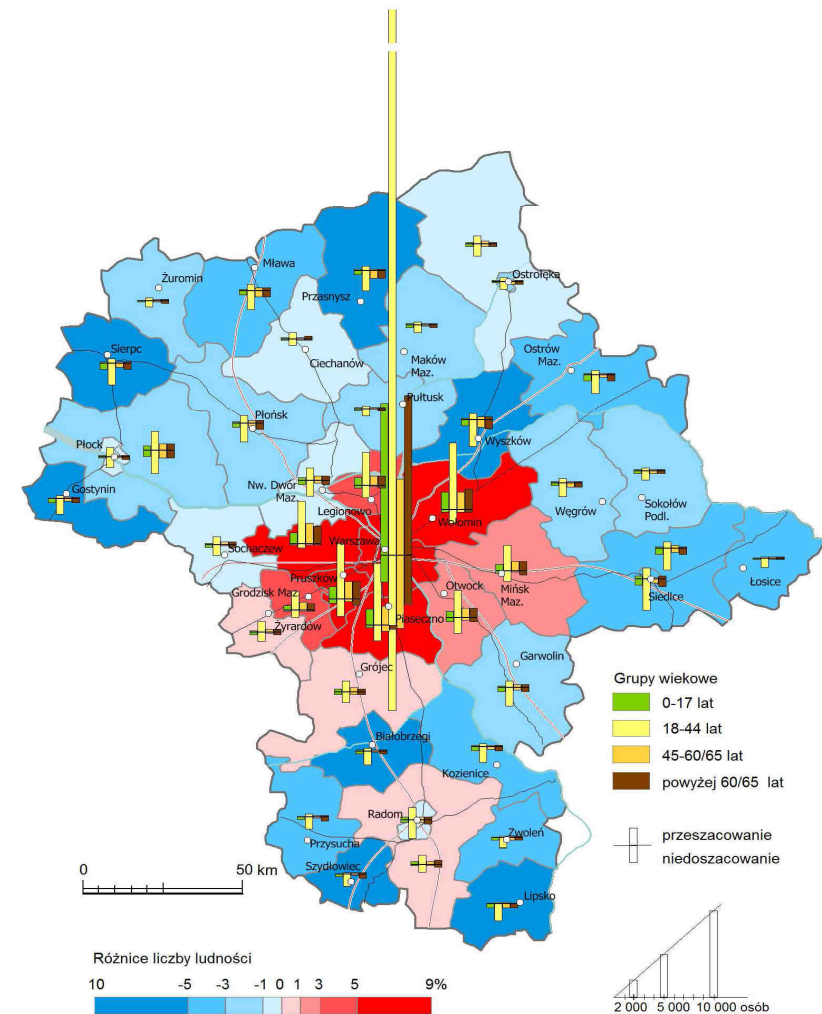
SZACUNEK RZECZYWISTEJ LICZBY MIESZKAŃCÓW

na podstawie danych ZUS (gminy zameldowania, zamieszkania i korespondencyjne ubezpieczonych)

Rzeczywista liczba mieszkańców województwa jest nieco wyższa od rejestrowanej (120-220 tys. osób).

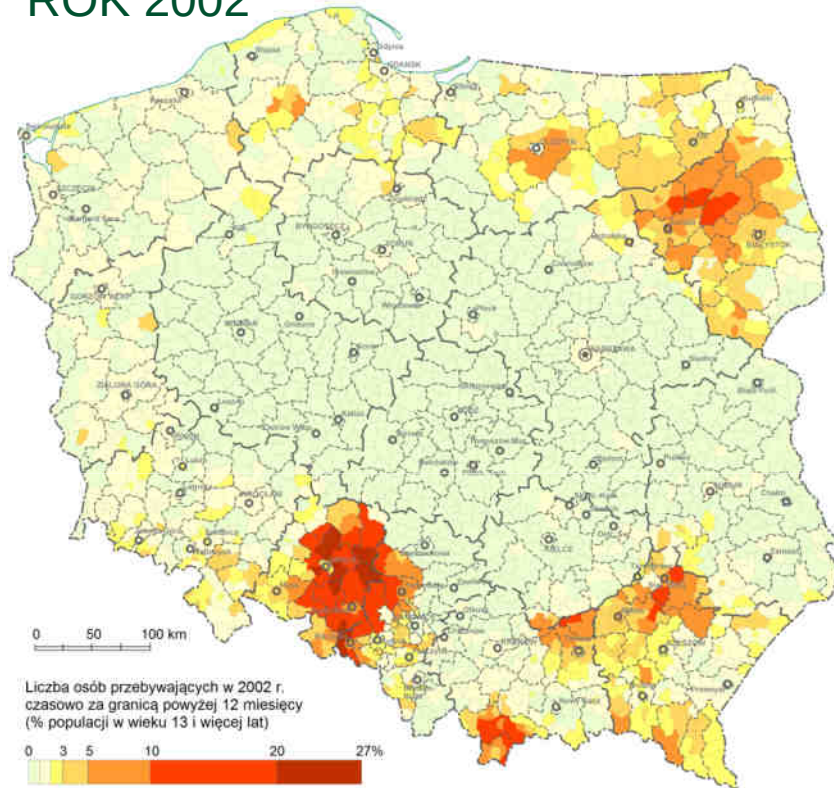
Największe niedoszacowanie dotyczy aglomeracji warszawskiej (165-432 tys.), przeszacowanie – regionów peryferyjnych (brak rejestracji faktycznych migracji).

Zmiana sposobu liczenia ludności wpłynęłaby na porównania krajowe różnych wskaźników, w tym PKB per capita.

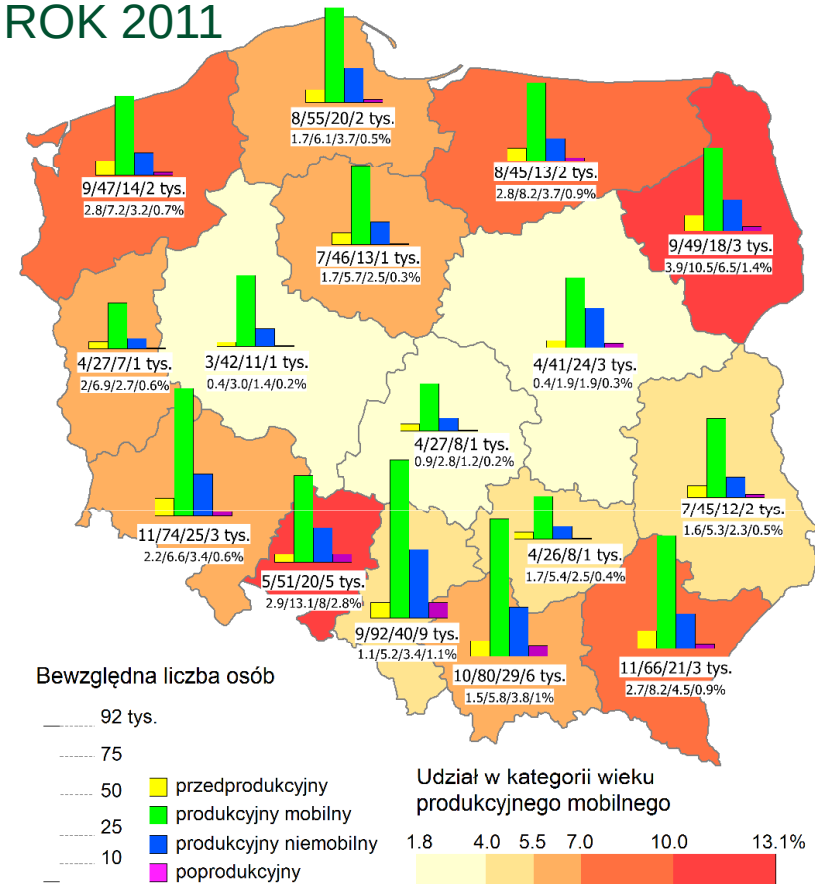


PRZESZACOWANIE STANÓW LUDNOŚCI - MIGRACJE ZAGRANICZNE

ROK 2002



ROK 2011



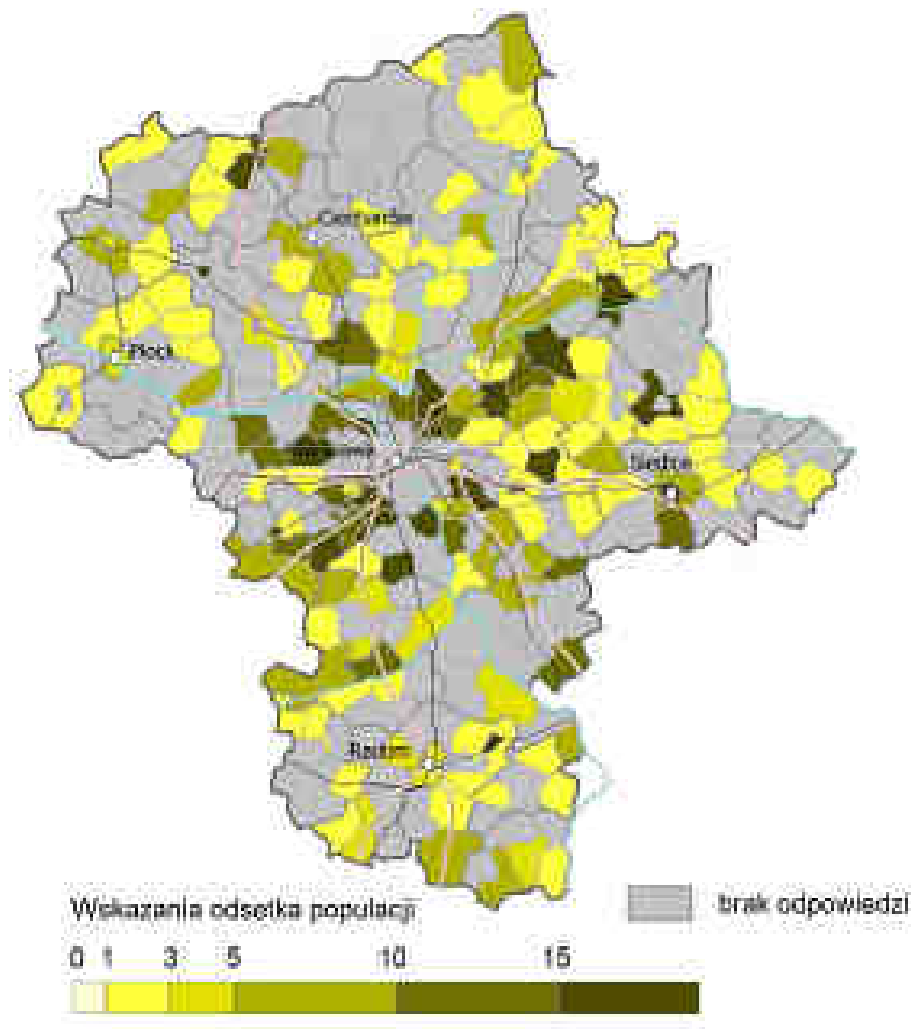
Na tle innych regionów województwo mazowieckie nie jest obszarem szczególnego drenażu zagranicznego (wpływ Warszawy)

Źródło: P. Śleszyński 2012

BADANIA ANKIETOWE

Co istotne, samorządy mają świadomość znaczenia populacji niezameldowanych (wpływ na lokalne podatki – udział w PIT, w mniejszym stopniu w CIT)

UDZIAŁ NIEZAMELDOWANYCH MIESZKAŃCÓW W OPINIACH SAMORZĄDÓW



KONCENTRACJA WOKÓŁ WARSZAWY, DEPOPULACJA OBSZARÓW PERYFERYJNYCH (1950-2009)

PLANSZA 2

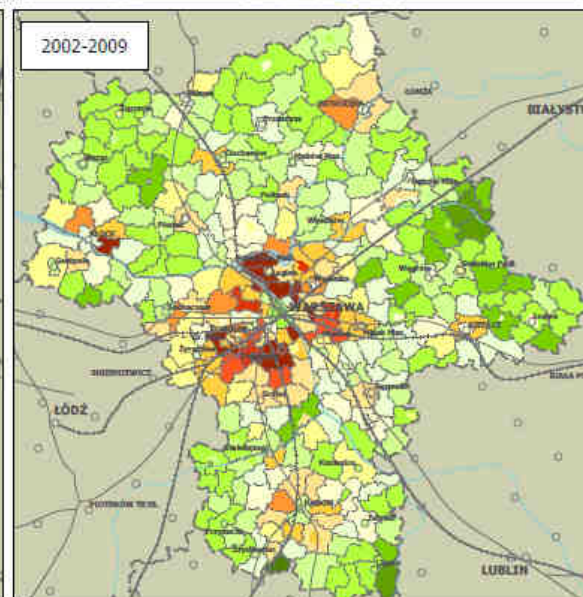
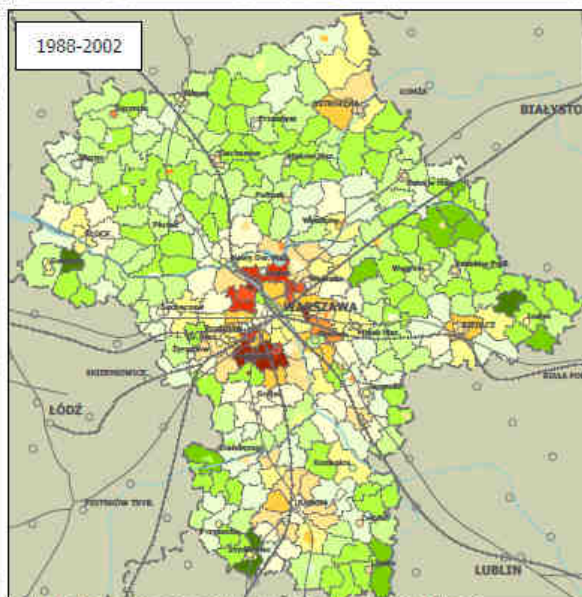
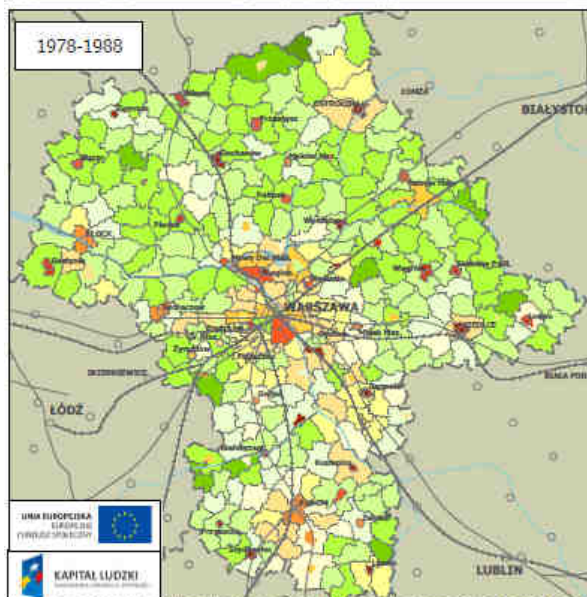
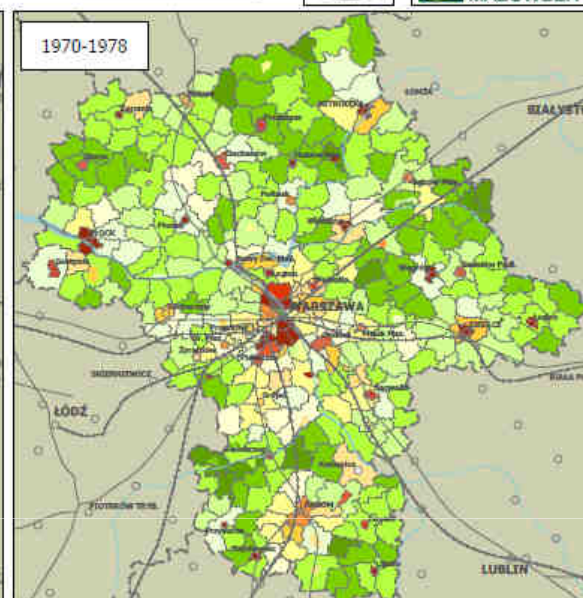
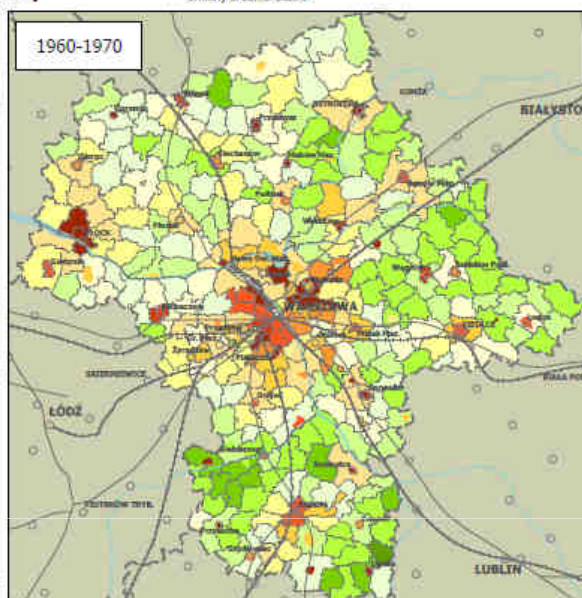
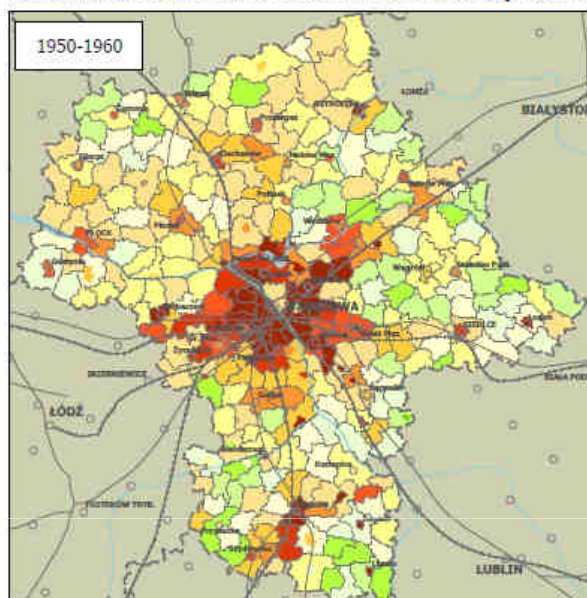
ZMIANY ZAMELDOWANEJ LICZBY LUDNOŚCI (1960-2009)



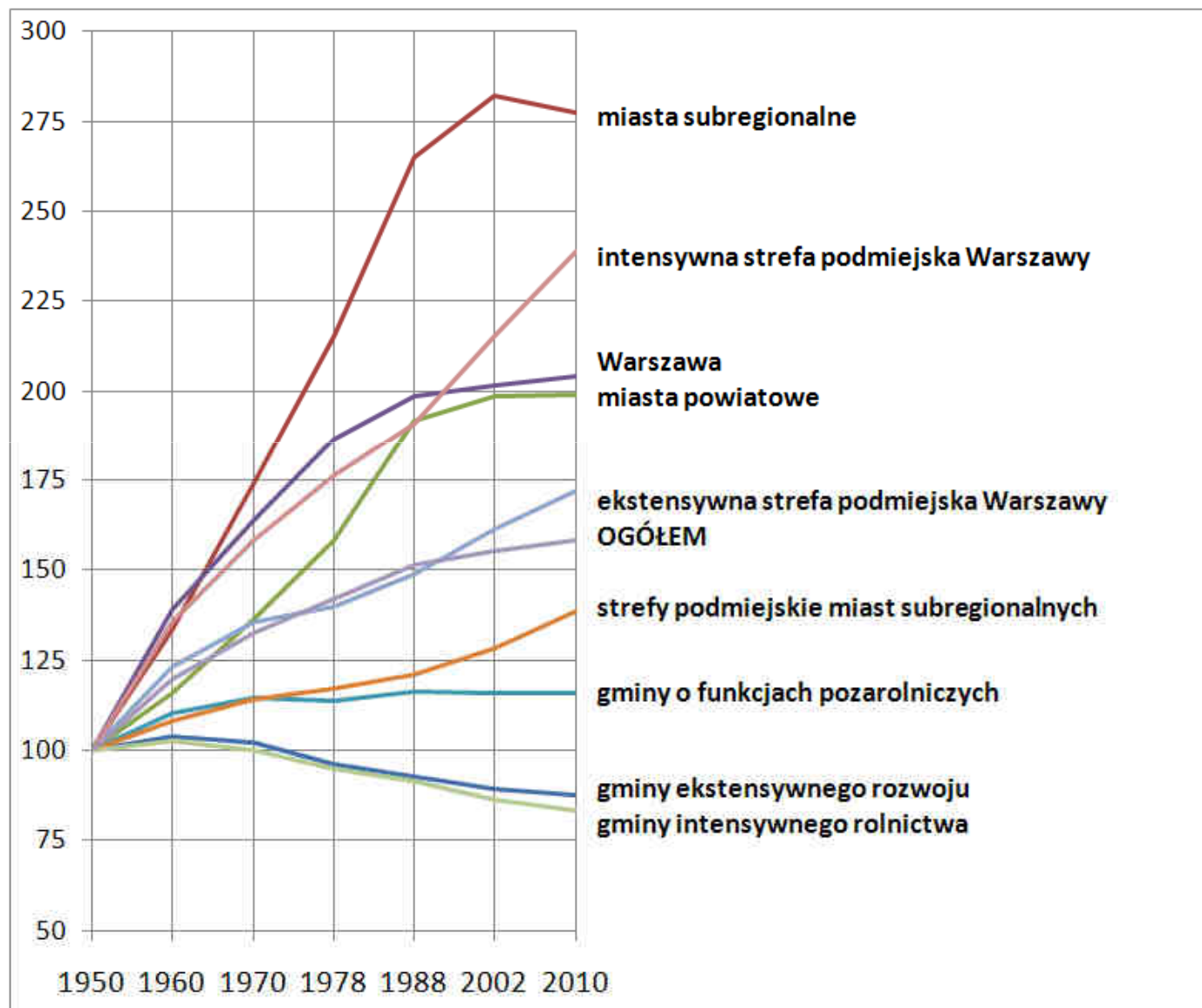
Skala 1:2 000 000
0 20 40 60 80 km



TRENDY ROZWOJOWE
MAZOWSZA

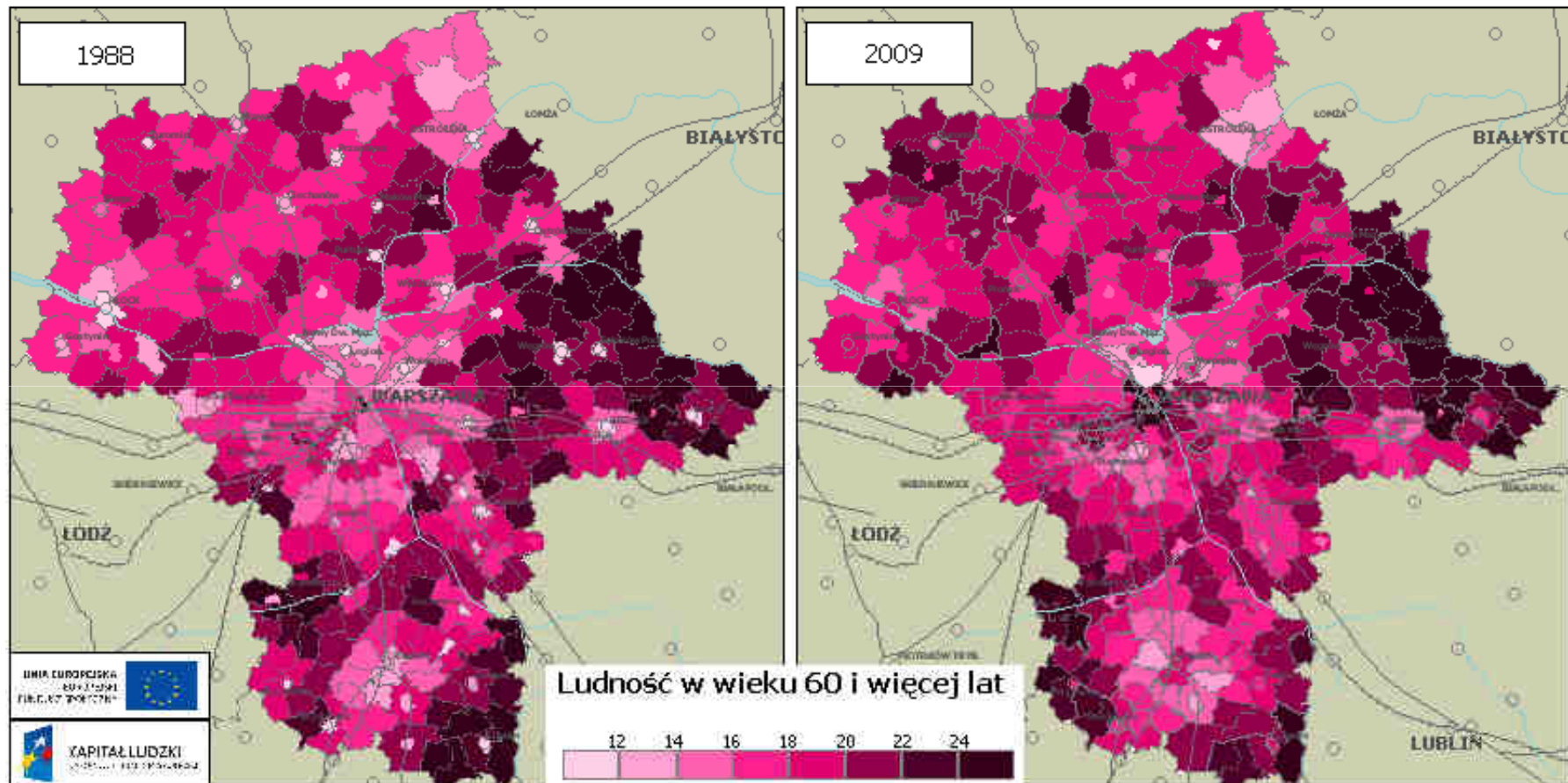


ZMIANY LICZBY LUDNOŚCI WEDŁUG TYPÓW GMIN



rok 1950 = 100

STARZENIE SIĘ LUDNOŚCI

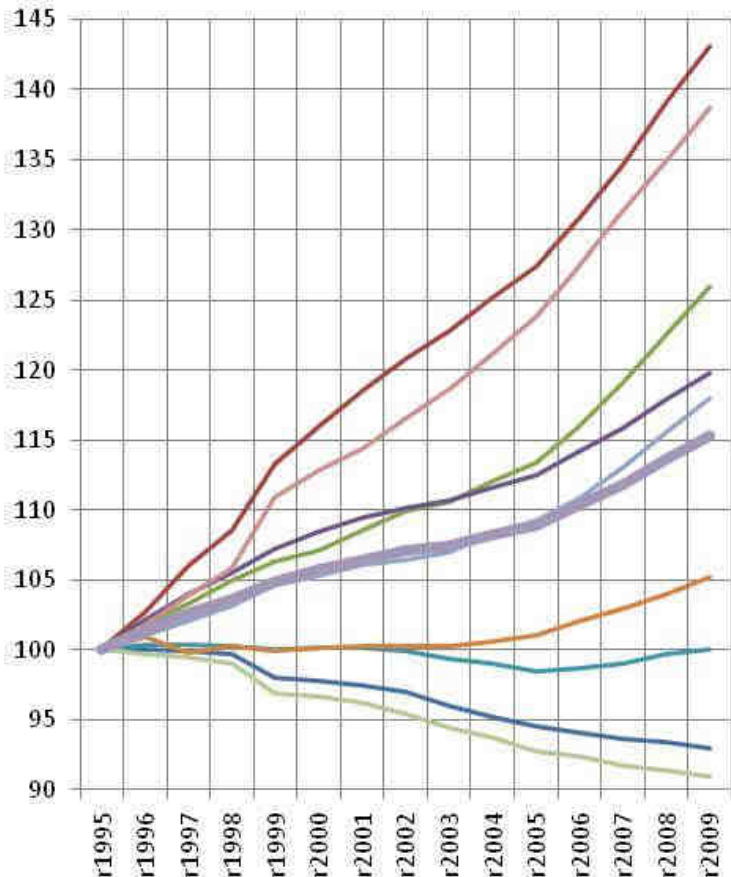


Szczególnie niekorzystne - szybkie starzenie się mniejszych ośrodków subregionalnych i lokalnych)

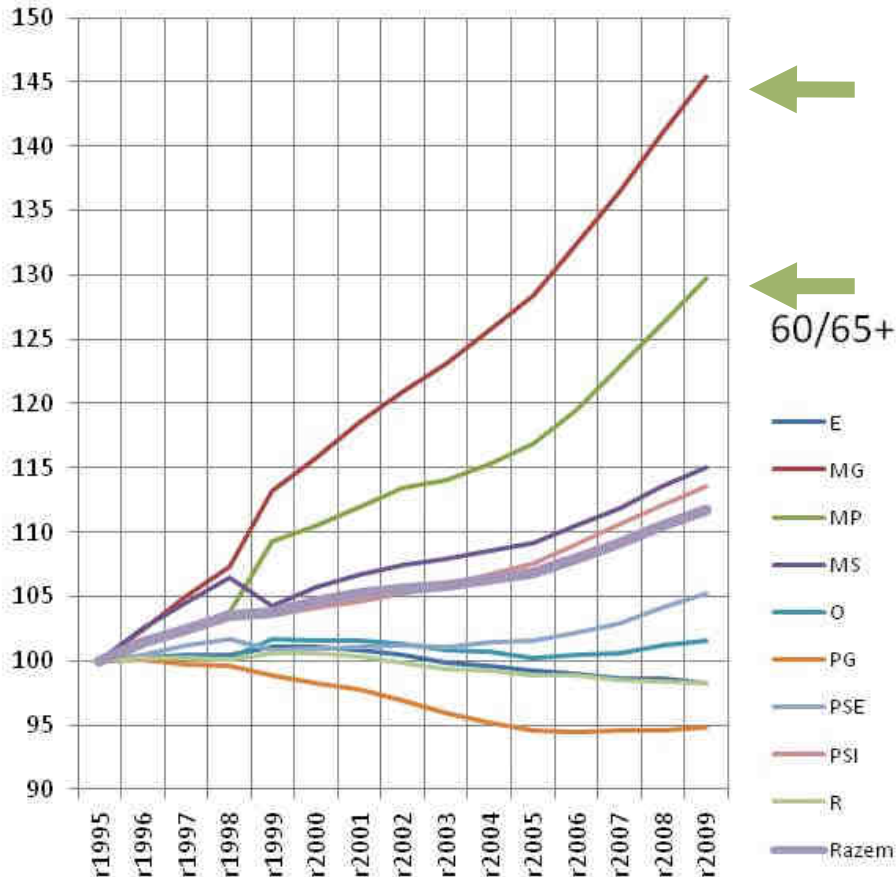
STARZENIE SIĘ LUDNOŚCI

DYNAMIKA LUDNOŚCI W WIEKU POPRODUKCYJNYM WEDŁUG TYPÓW GMIN

LICZBA (1995=100)



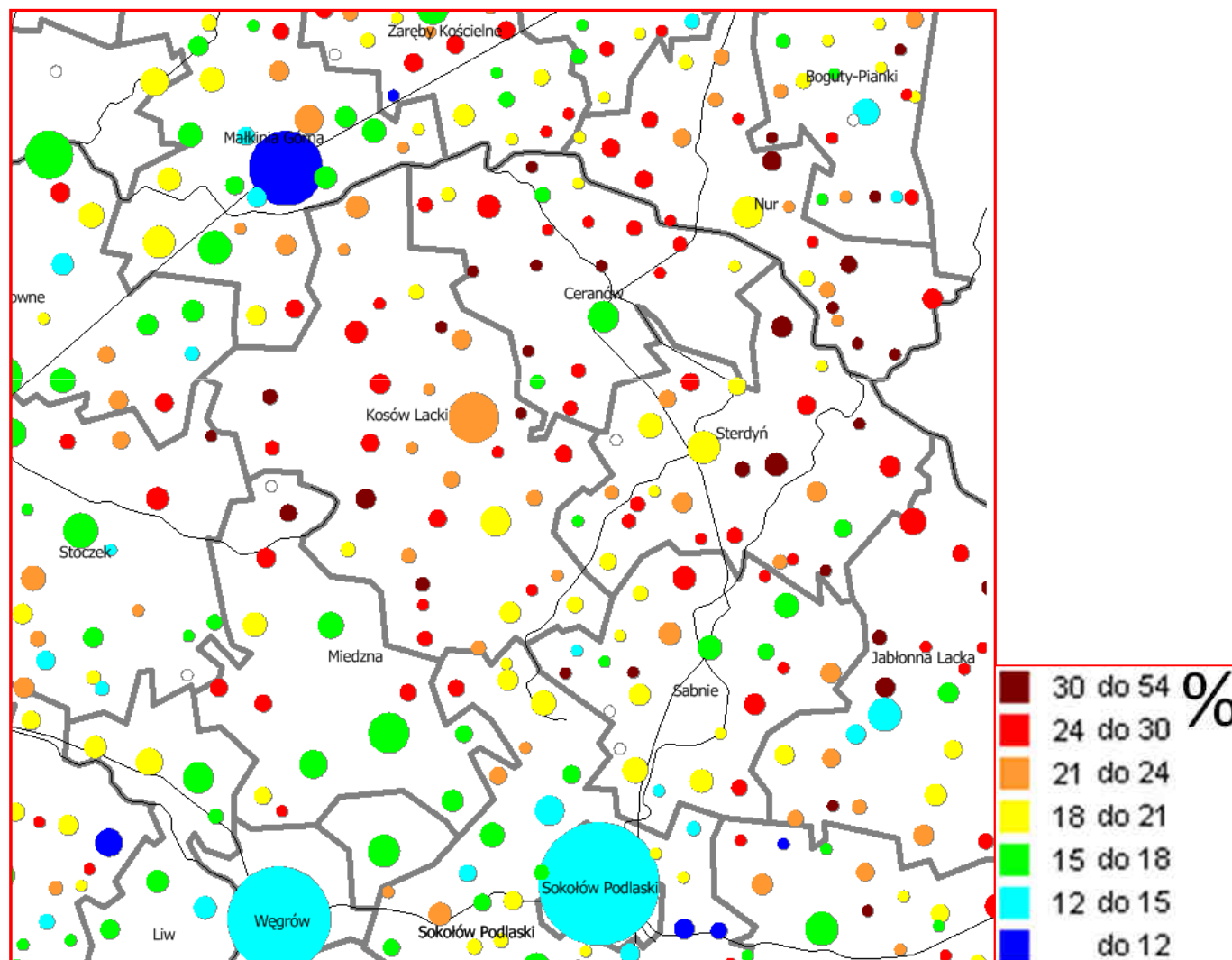
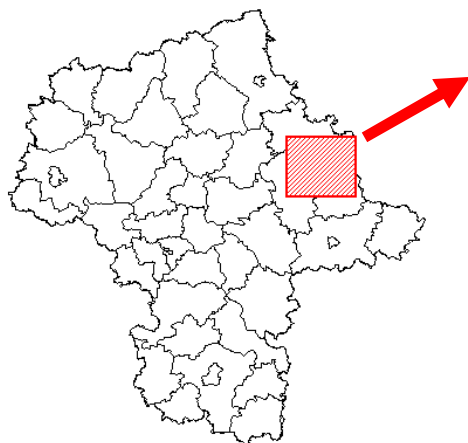
UDZIAŁ PROCENTOWY (1995=100)



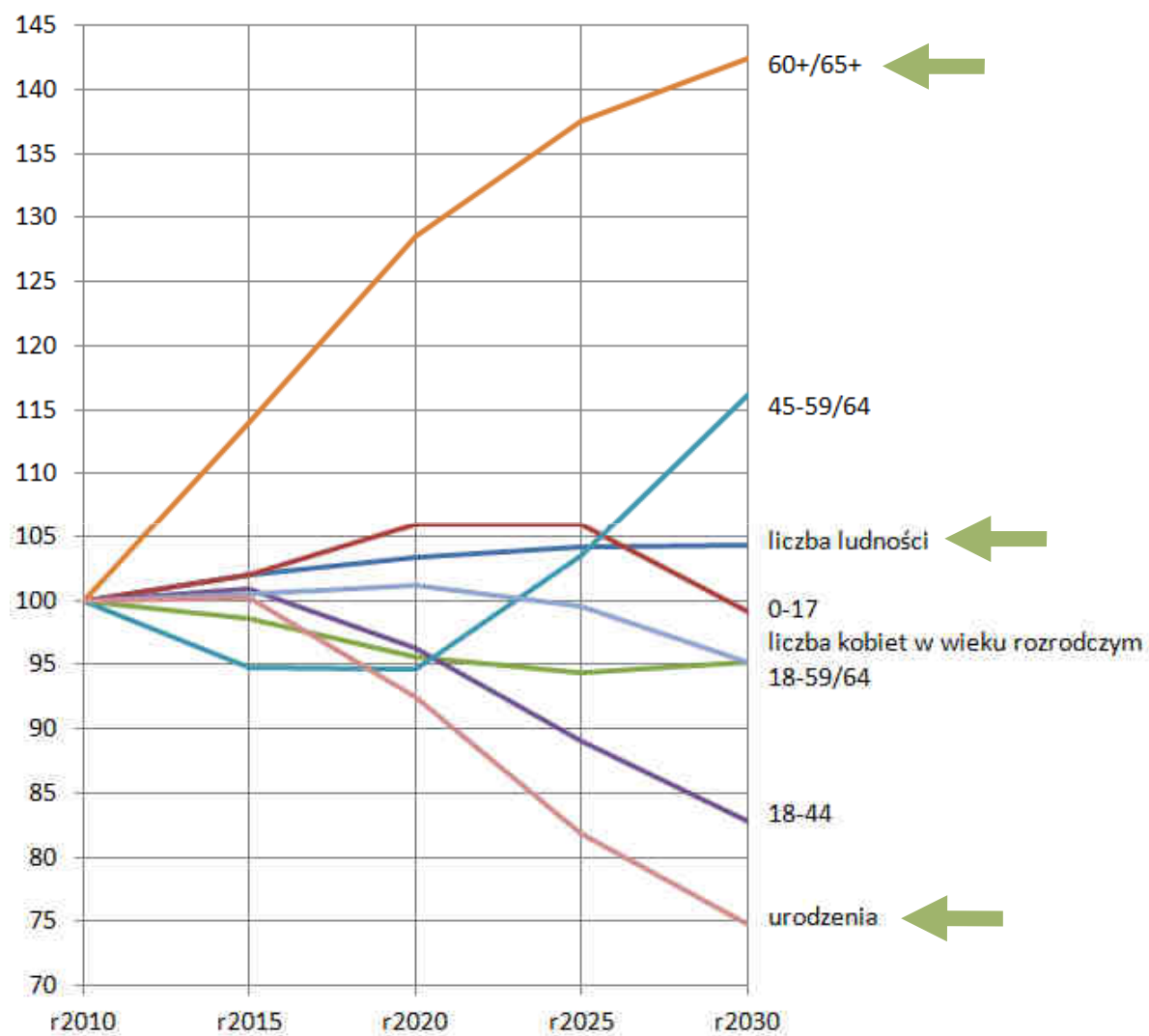
60/65+

STARZENIE SIĘ – ANALIZA LOKALNA

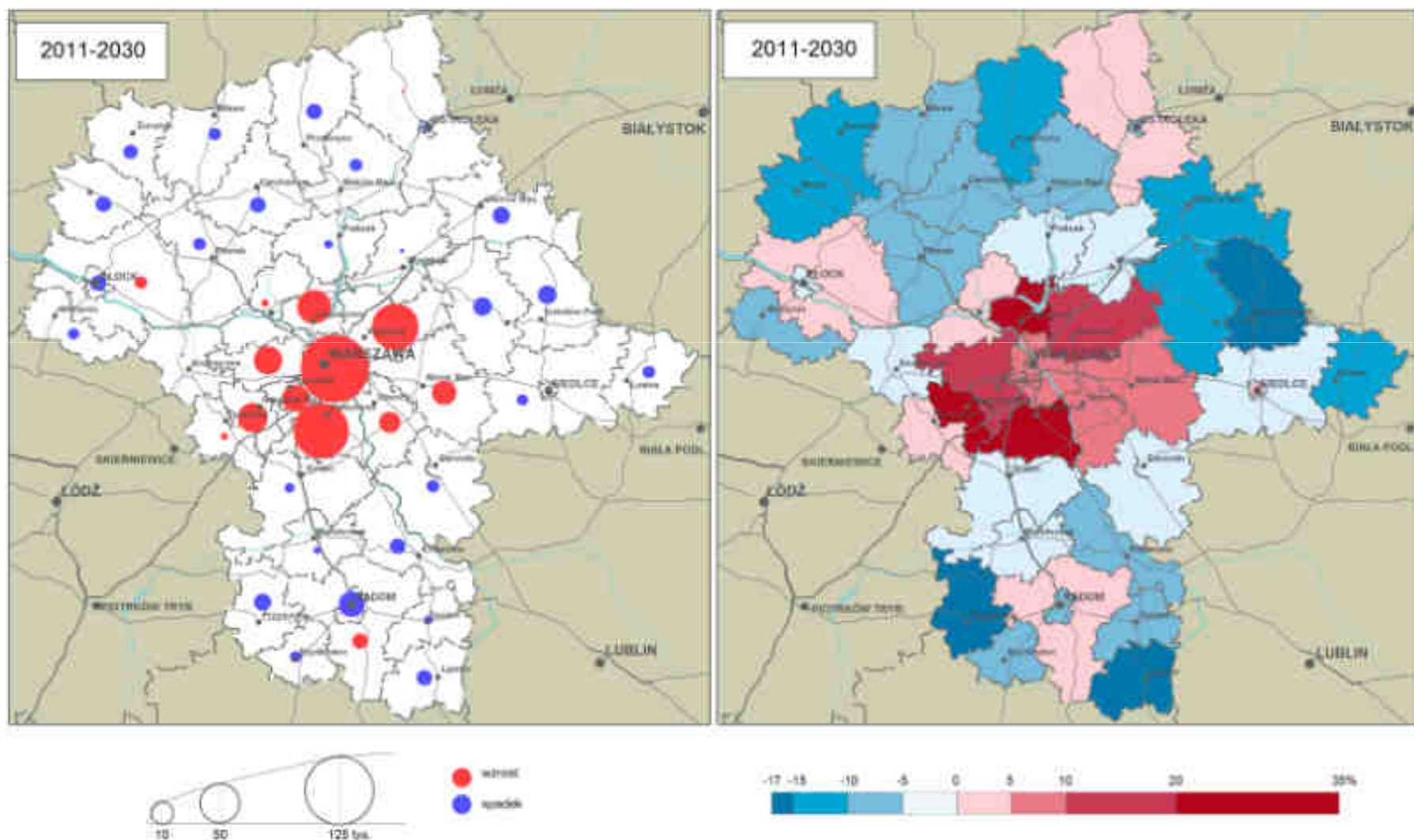
UDZIAŁ LUDNOŚCI
W WIEKU POPRO-
DUKCYJNYM, 2009
(rejon na wschodzie
województwa)



PROGNOZA DEMOGRAFICZNA GUS, 2010-2030

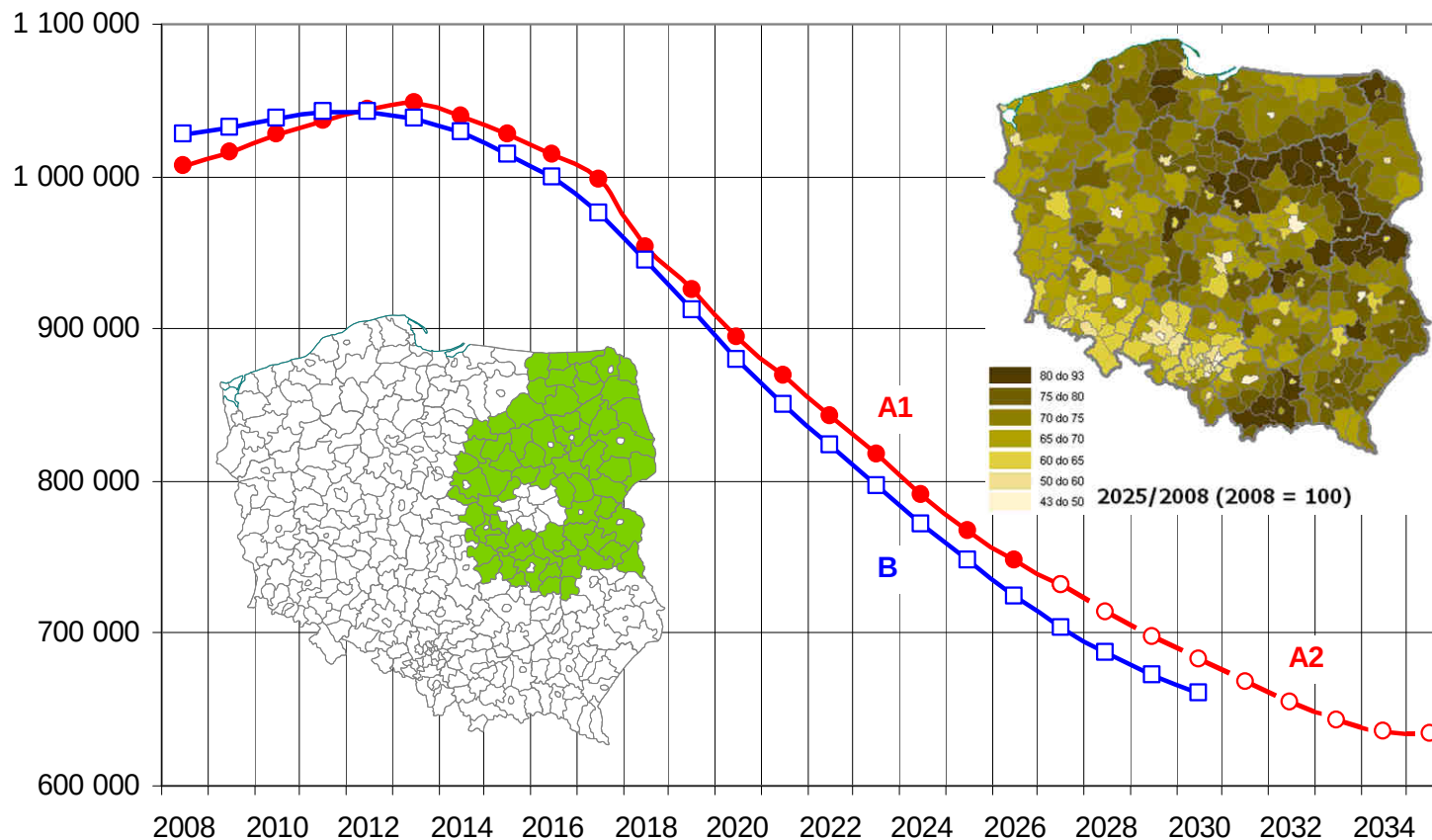


PROGNOZA DEMOGRAFICZNA GUS 2011



ZASOBY MIGRACYJNE DLA WARSZAWY

główne uwarunkowania: wyczerpywanie się zasobów migracyjnych w tradycyjnych regionach źródłowych



Przewidywane zmiany liczby ludności w grupie 20-34 lata w okresie 2008-2035 w tradycyjnym regionie migracyjnym (zlewni migracyjnej) Warszawy (bez miast na prawach powiatu i strefy zewnętrznej stolicy). A – bez uwzględnienia napływów i odpływów (A1 – na podstawie znanej obecnie liczby roczników w wieku 0-34 lata, na okres 2009-2027, A2 – doszacowanie osób jeszcze nie urodzonych na lata 2028-2034); B – według prognozy spisowej GUS (2009-2030). Źródło: P. Śleszyński 2010 (dla Urzędu m.st. Warszawy)

PODSUMOWANIE - TRENDY ROZWOJU DEMOGRAFICZNEGO

Trend	Przyczyna	Skutek
Koncentracja na obszarach aglomeracji i zespołów miejskich, zwłaszcza w rejonie Warszawy	Atrakcyjność stolicy jako miejsca pracy i zamieszkania	Wzrost zasobów ludzkich o wysokim kapitale intelektualnym
Dekoncentracja lokalnych zurbanizowanych układów osadniczych (suburbanizacja o podłożu rezydencjalnym)	Poszukiwanie miejsc zamieszkania o lepszych warunkach życia, w tym wyższym standardzie mieszkań	Rozpraszanie zabudowy, <i>urban sprawl</i> , trudności komunikacyjne ze względu na dojazdy (zatłoczenie)
Koncentracja wiejskiej sieci osadniczej	Relatywnie większa depopulacja w wsiach wskutek emigracji i ubytku naturalnego	„Zamieranie” małych wsi, ale również poprawa efektywności transportowo-osadniczej i możliwości lepszego obsłużenia mieszkańców
Depopulacja obszarów peryferyjnych	Odptyw migracyjny z cechami drenażu o podłożu ekonomiczno-bytowym oraz ujemne saldo urodzeń i zgonów (ubytek naturalny)	Pogarszanie się struktury biologicznej ludności, w tym zwłaszcza starzenie się oraz miejscami silne wyludnianie się wsi i mniejszych miast
Starzenie się w strukturze wieku ludności	Jak wyżej, tj. odptyw migracyjny z cechami drenażu oraz ujemne saldo urodzeń i zgonów	Wzrost obciążeń demograficznych, istotny m.in. dla rynku pracy, wzrost roli jednoosobowych gospodarstw domowych
Wzrost przeciętnej długości życia	Poprawa profilaktyki i opieki zdrowotnej, stylu życia (dbałość o zdrowie i higienę, odżywianie się, aktywność fizyczna, itd.), stanu środowiska	Poprawa sprawności psychofizycznej i wzrost faktycznych zasobów pracy, przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym
Maskulinizacja obszarów peryferyjnych w młodszych kategoriach wieku	Częstszy odptyw migracyjny kobiet w młodym wieku	Niedopasowanie struktury płci, skutkujące zmniejszaniem szans na zawarcie małżeństwa oraz dzietność
Spadek zachowań promażeńskich i prokreacyjnych	Drugie przejście demograficzne, związane ze wzrostem postaw indywidualistycznych i konsumpcyjnych kosztem tradycyjnych wartości rodzinnych, trudna sytuacja ekonomiczno-zawodowa i mieszkaniowa osób młodych	Spadek dzietności i negatywny wpływ na przyrost naturalny
Przyrost liczby i udziału jednoosobowych gospodarstw domowych	Starzenie się ludności (dłuższe przeciętne trwanie życia kobiet) oraz osłabianie zachowań promażeńskich	Spadek znaczenia rodziny, problemy opieki nad osobami samotnymi, prawdopodobnie osłabianie więzi społecznych

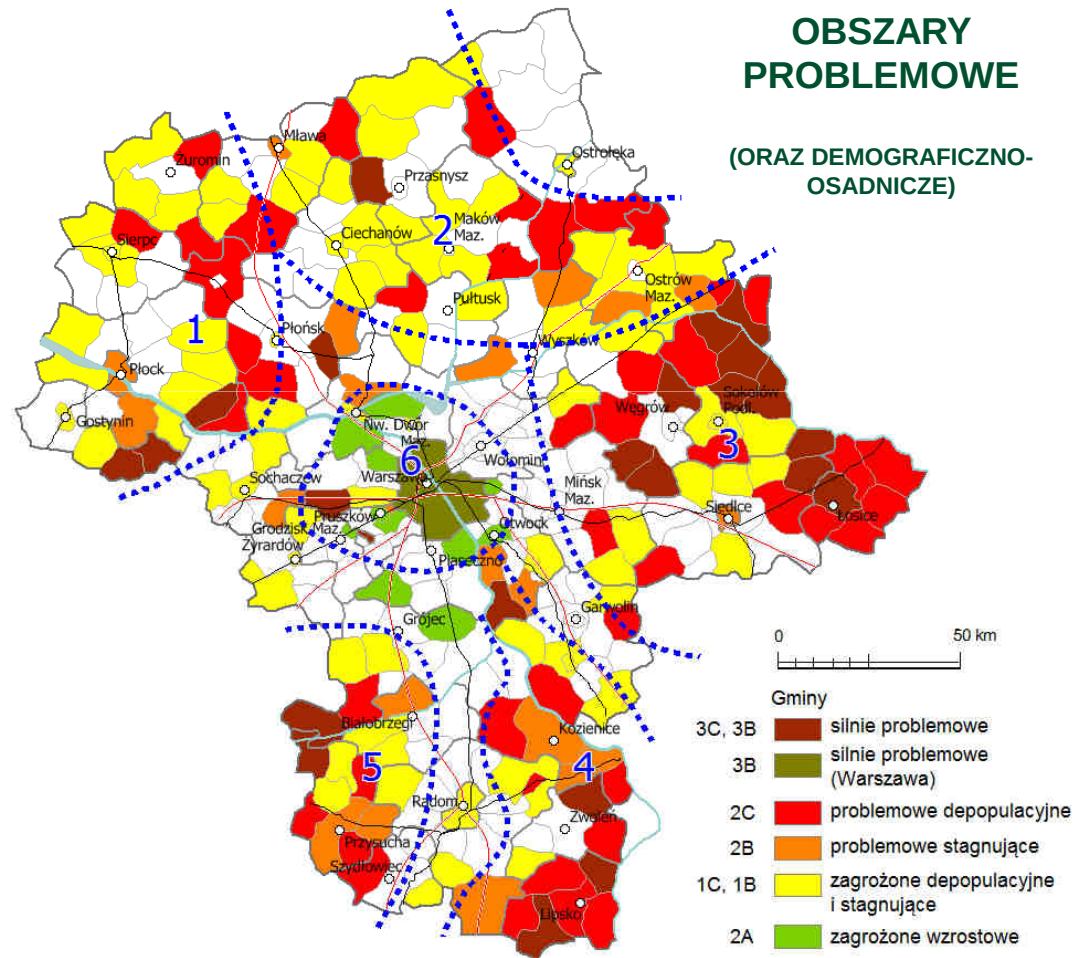
KRYZYS DEMOGRAFICZNY GŁÓWNIŁE OBSZARÓW PERYFERYJNYCH

Głównymi problemami demograficzno-osadniczymi są (będą się pogłębiać):

1. Ubytek naturalny.
2. Odpływ ludnościowy z obszarów peryferyjnych w kierunku Warszawy.
3. Chaotyczna koncentracja / *urban sprawl*
4. Starzenie się ludności.
5. Przyrost jednoosobowych gospodarstw domowych.
6. Zaburzenia struktury płci, w tym zwłaszcza maskulinizacja w młodych kategoriach wiekowych na peryferyjnych obszarach wiejskich (20-34 lata).

DEMOGRAFICZNE OBSZARY PROBLEMOWE

(ORAZ DEMOGRAFICZNO-
OSADNICZE)



KRYZYS DEMOGRAFICZNY - DEPOPULACJA - KONSEKWENCJE

KONSEKWENCJE	POZYTYWNE	NEGATYWNE
OSADNICZE	Koncentracja w obrębie peryferyjnej wiejskiej sieci osadniczej	Oslabianie zaplecza i funkcji mniejszych miast, w tym sieci powiatowej
SPOŁECZNE		Oslabianie potencjału społecznego, zwłaszcza ubożenie kapitału ludzkiego
EKONOMICZNE		Oslabianie bazy ekonomicznej, w tym podatkowej Wzrost nakładów na opiekę społeczną
INFRASTRUKTURALNE		Zwiększanie kosztów jednostkowych sieci transportowych i technicznych Problem zagospodarowania porzuconej infrastruktury
ŚRODOWISKOWE	Zmniejszona antropopresja	

WYBRANE REKOMENDACJE

Co powinno być priorytetem dla władz samorządowych?

Aktywizacja obszarów peryferyjnych poprzez wzrost ich atrakcyjności pod względem pracy i zamieszkania: jakość i dostępność usług publicznych.

Łagodzenie skutków depopulacji, w tym zwłaszcza zapewnienie opieki nad osobami starszymi.

Jak może się to udać w warunkach rosnących ograniczeń finansowych?

Zwiększanie lokalnej efektywności układów infrastrukturalno-osadniczych (planowanie sieci komunikacyjnej, lokalna koncentracja osadnicza, reorganizacja sieci administracyjno-osadniczej na poziomie gmin i powiatów).

Wspieranie więzi społecznych i między-pokoleniowych, w tym związków migrantów z miejscami urodzenia (funkcje letniskowe), aktywizacja poprzez indywidualne transfery finansowe.

Dziękuję za uwagę



dr hab. prof. PAN Przemysław Śleszyński
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl
tel. (22) 6978824, 6978822, fax (22) 6206221